

פרויקט "שילוב חרדים"

דו"ח לימודי אמ"מ
(אנגלית, מתמטיקה, מחשבים)

מעין שחף

יהודה מורגנשטרן

דו"ח לימודי אמ"מ

(אנגלית, מתמטיקה, מחשבים)

מעין שחף

יהודה מורגנשטרן

פרסומו של דו"ח זה התאפשר, בין היתר, בעזרת תמיכתה הנדיבה של הפדרציה היהודית של ניו-יורק, ועדת "העם היהודי".

Special thanks to the Commission on the Jewish People, UJA-Federation of New York, for their support of this Project

התמונות באדיבות אתר "אנשים ישראל"

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון מפורש של המקור.

הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחברים ואינן משקפות בהכרח את דעת מוסד שמואל נאמן.

פתח דבר

קוראים נכבדים,

דו"ח מחקר זה מתפרסם כחלק מפעילות פרויקט "שילוב האוכלוסייה החרדית בכלכלת ישראל" הפועל מזה כשנתיים במסגרת מוסד שמואל נאמן בטכניון. במסגרת הפרויקט אנו מנסים להסיר חסמים המפריעים לשילובו של הציבור הזה בשוק התעסוקה של ישראל. קיימים לא מעט חסמים כאלה -- גם ברמה הממשלתית, גם ברמה הציבורית וגם ברמה הבינאישית. המטרה העיקרית של הפרויקט – לאפשר לבני הקהילות החרדיות בארץ לשמור על אורח החיים הייחודי שלהם ויחד עם זה להתפרנס בכבוד לו הם ראויים.

מחקר "לימודי אמ"מ" הינו דוגמא מצוינת לפעילות של הצוות שלנו. הוא מטפל באחת הבעיות הקשות והמסובכות ביותר: אי-התאמה של מערכת החינוך החרדית לצורכי שוק העבודה בארץ. הבחירה בשלושת המקצועות אמ"מ – אנגלית, מתמטיקה ומחשבים – הינה בחירה כמעט אידיאלית לקידום מטרות הפרויקט. מחד, מקצועות אלה הינם חיוניים לצורך השתלבות בשוק התעסוקה או כניסה ללימודים אקדמיים והכשרה מקצועית; ומאידך, הם 'נקיים' ממרכיבי סוציאליזציה, או חינוך לערכים זרים, ולכן אינם סותרים את אורח החיים החרדי.

דו"ח זה מהווה פרי עבודה שארכה חודשים רבים וכללה ראיונות עם עשרות אנשים ובחינת חלופות שונות ומורכבות, לקבוצות גיל ולמסגרות חינוך שונות – כל זאת במטרה ליצור מגוון פתרונות ישימים ומקובלים על כל הצדדים, גם לציבור החרדי וגם למערכת הממשלתית. על כך מגיעה מלוא התודה וההערכה לשני עורכי המחקר -- מעין שחף ויהודה מורגנשטרן.

ההצעות של דו"ח "לימודי אמ"מ" מהוות חלק חשוב במערכת המלצות לקביעת מדיניות לאומית בנושא החרדים שגובשה ע"י צוות "שילוב חרדים". אנו רואים חשיבות רבה בהשמעת קול שפוי ולא מתלהם בנושא רגיש זה, במיוחד בתקופה זו של תמורות וזעזועים ביחסי המדינה עם הציבור החרדי.

אני מאחל קריאה מהנה ומזמין תגובות והערות.

ד"ר ראובן גל

ראש הפרויקט "שילוב חרדים"
מוסד שמואל נאמן (טכניון)

תקציר מנהלים

התהליך שחווה החברה החרדית בעשור האחרון מאפשר התייחסות זהירה לשאלת לימודי היסוד. לשני הצדדים ברור כי ללא פתרון בנושא, תתקשה האוכלוסייה החרדית להשתלב בשוק העבודה הישראלי.

בדו"ח זה התבקשו לסקור את המצב הקיים בתחום לימודי אמ"מ במגזר החרדי, למפות את המגבלות והכשלים ולפעול לאיתור פתרונות ישימים ומוסכמים. להערכתנו, יישום נכון של ארבעת הפתרונות ייתן מענה הולם לשאלת לימודי היסוד. בתקציר המנהלים אנו מבקשים להציגם בכלליות, הפרטים המלאים מצויים בגוף הדו"ח.

פתרונות אופרטיביים נדרשים להיות **ישימים** מבחינה כלכלית, **מקובלים** על החברה החרדית ו**מוכנים להפעלה** בטווח הזמן המידי. בנוסף, הם מוכרחים להיות פתרונות **ברי קיימא** וכאלו **שיאפשרו התפתחות והתרחבות** עתידית מעבר לנקודת ההתחלה.

המלצתנו היא להתחיל בפיילוט בשלב ראשון, לבחון, לפתח ולהתאים את המודל בזמן אמת ולא בסיומו. לאחר מכן ניתן להעריך את כדאיותו של המודל על סמך תוצאות הפיילוט.

א. **הפתרון הראשון** נוגע לילדים עד כיתה ח' והוא **פרויקט החינוך הלא-פורמאלי**. מטרתו של הפרויקט היא לאפשר לילדים גישה ללימודי חול מחוץ למוסדות החינוך החרדים. ילדים בגילאים אלו לומדים את מקצועות החול במסגרת החינוך החרדי, לכן אין מניעה להשלמתם במסגרות חיצוניות. למעשה, ישנן יוזמות עצמאיות בשלבים שונים של התפתחות, אך נכון להיום אין הכוונה או עידוד מצד משרד החינוך.

כיתות הלימוד ימוקמו בריכוזים החרדיים ברחבי הארץ, יופעלו באמצעות יזם מקומי וגוף מתמחה ויעסיקו מורים חרדים. הקורסים ימומנו באופן פרטי לצד עידוד ממשלתי. הנתונים מהשטח מעידים כי הורים חרדים רבים ישלחו את ילדיהם ואף ישלמו למסגרת לימודי אנגלית לגיטימית ומוכרת שתעניק לילד כלים בסיסיים באנגלית.

להערכתנו סיכויי ההצלחה של פרויקט זה גבוהים. הוא כבר מתממש בפועל, ובשנים הקרובות **התחום יצמח ויתרחב** גם ללא סיוע מצד המדינה. למרות זאת, על משרד החינוך לנצל את ההזדמנות, למסד בזהירות את הענף ולהשתמש בו **כתשתית ללימודי אמ"מ**. ענף החינוך הלא-פורמאלי מסתמן כגשר הנכון בין משרד החינוך לחינוך החרדי.

ב. גם **הפתרון השני** נוגע לילדים עד כיתה ח', אך בניגוד לראשון הוא תוך-מוסדי – **פרויקט הכשרת המורים**. לפרויקט שלושה מרכיבים – פתיחת מסלולי מתמטיקה ואנגלית במכוני ההכשרה למורים חרדים, פיתוח תכנית לימוד מואצת לבי"ס חרדים ויצירת תמריצים כלכליים למורי החול. מטרת הפרויקט היא לצייד את המורים בכלים ראויים לטובת לימודי החול במוסדות החינוך החרדי.

קשה להאמין כי דווקא בתחום המקבל תשומת לב מיוחדת מצד הממסד (לימודי חול בחינוך החרדי), אין כלים סטנדרטיים כמו הכשרת מורים ראויה ותוכנית לימוד מתאימה. נכון להיום **לא קיימים מסלולי הכשרה באנגלית ובמתמטיקה במכוני ההכשרה למורים חרדים**. כמו כן, תוכניות הלימוד הקיימות אינן ממצות את פוטנציאל הקיים, וניתן בנקל להגביר את קצב ההתקדמות.

הפרויקט אינו מעורר התנגדות בקרב מוסדות החינוך החרדים, ישנו ביקוש ער מצד המורים ונכונות מצד מכוני ההכשרה לצאת לדרך. משרד החינוך מצידו בעל יכולת, ניסיון ורצון לקדם את נושאים אלו. אנו מקווים כי הפרויקט יצא לפועל מאחר והוא מהווה תנאי הכרחי לשיפור לימודי אמ"מ בחינוך החרדי.

ג. **הפתרון השלישי הוא מסגרות ההכשרה הבסיסית**. מטרתן של המסגרות היא לאפשר הכשרה בסיסית לצעירים שיחפצו בכך, לשמש מקפצה לאקדמיה ולהעניק הזדמנות לשיפור מצבם בשוק העבודה. הן יופעלו בדומה למסגרות החינוך הלא-פורמאלי, ובנוסף יציעו מספר תמריצים להכשרה – קורסים מבוקשים, השלמת בגרויות, אפיק מעבר למכינה הקדם-אקדמית ותעודה רשמית (מעין תעודת סאלד לגברים חרדים).

הרעיון הכללי אמנם איננו חדש, אך מודל זה מנסה לעקוף את שני החסמים העיקריים ליישומו - השגת **הסכמה** לקיום המסגרות ואיתור **התמריצים** הנכונים להשתתפות בהן. כמו כן, קיומם של מגוון מסלולים ייעודיים ירחיב משמעותית את מספר הפונים למסגרות ואפשר שת"פ עם מוסדות שונים, בין היתר לשם **שילוב חרדים במגזר הציבורי**.

ד. **הפתרון הרביעי מתייחס למכינה הקדם-אקדמית** לסטודנטים חרדים. לאחרונה אושרה התוכנית לשילוב חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה. אולם הכלים הקיימים לצורך הכנה קדם-אקדמית מיועדים לציבור הכללי ואינם מסוגלים לגשר על הפער העצום שבין העולם החרדי לאקדמיה.

על כן נדרש מודל ייחודי לסטודנטים החרדים. מטרתו היא להביא להכנה אופטימלית טרם הכניסה לאקדמיה ע"י הכנה אינטנסיבית במקצועות השונים, הפעלת אמצעים שונים למניעת נשירה, לימוד אנגלית בדרך שונה מהמקובל ושימוש בהקבצות ובמעטפת כלכלית, אקדמית ואישית.

להערכתנו, יישום מודל המכינה החרדית יגדיל את מספר הסטודנטים החרדים, ישפר את יכולותיהם וימצה את הפוטנציאל האישי הטמון בהם לצד הקטנת שיעור הנשירה. אלו יובילו בהמשך להשתלבותם בשוק העבודה כרופאים, מהנדסים, כלכלנים ופסיכולוגים של הדור הבא.

על כן, אנו ממליצים על יישום ארבעת הפתרונות. הם מוכנים להפעלה בטווח הזמן המייד, ברי קיימא ובעלי פוטנציאל משמעותי להתפתחות והתרחבות עתידית. כעת תוךם של ראשי מערכת החינוך וההשכלה הגבוהה לפעול למען המשך ההתקדמות בנתיב השילוב הנכון, בדרך לפתרון אחת הסוגיות הקריטיות ביותר לעתידה של מדינת ישראל.

תוכן עניינים

1	מבוא
2	פרק א' – ילדים עד כיתה ח'
16	פרק ב' – ישיבות וכוללים
26	פרק ג' – מכינה קדם אקדמית לסטודנטים חרדים בכל מקצועות האקדמיה
37	סיכום
38	ביבליוגרפיה
39	תודות

מבוא

שאלת לימודי היסוד מהווה סלע מחלוקת עיקרי בין הציבור החילוני לחרדי בישראל. הציבור החילוני מבין כי ללא לימודי יסוד תתקשה האוכלוסייה החרדית להשתלב בשוק העבודה ולשאת בנטל הכלכלי. לעומתו, הציבור החרדי רואה בכך ניסיון לפגוע באוטונומיה של מערכת החינוך החרדית לצורך כפיית ערכים זרים.

במשך השנים התקבעה התפיסה כי הויכוח המתמשך מייצג משחק סכום אפס, משחק שבו צד אחד מרוויח רק אם השני מפסיד. שני הצדדים התבצרו בעמדותיהם ושום שינוי לא ניכר בשטח. הציבור החרדי לא מצא כל תועלת בלימודי היסוד והתנגד בתוקף לכל פתרון בנושא.

אולם בעשור האחרון השתנו פני הדברים, החברה החרדית הכירה בצורך הגובר במציאת פרנסה בכדי להקל על קשייה הכלכליים. כיום יותר ויותר חרדים וחרדיות משתלבים בשוק העבודה, לימודים אקדמיים כבר אינם מהווים טאבו ומסגרות הכשרה שונות מתפתחות באופן עצמאי. בעקבות תהליך זה החלה לחלחל בציבור החרדי ההכרה כי להימנעות מלימודי יסוד יש מחיר.

שני הצדדים יוכלו להפיק תועלת ממהלך מתואם ומוסכם בתחום לימודי היסוד. הצורך בתיאום ובהסכמה נובע מהרצון למצוא פתרונות אופרטיביים וברי השגה. כעת תורו של הממסד החילוני לבנות כלים שיאפשרו את הנגשתם של לימודי היסוד, בנוסף עליו לייצר תמריצים המעודדים השתתפות במסגרות שונות.

בדו"ח זה נדרשנו **לבחון את המצב הקיים** בתחום לימודי אמ"מ (אנגלית, מתמטיקה, מחשבים), **למפות** במדויק את **הכשלים**, לאתר **פתרונות ישימים** ומוסכמים ולבחון את **היתכנותם**. כמו כן, בהתאם להמלצות הדו"ח "הגיל הנשכח במגזר החרדי" (גל ומלאך, 2011) שהוצג בפורום קיסריה האחרון, נדרשנו לאתר ולבחון **מסלולים לא-פורמאליים** שיתאימו למגבלות ולצרכים השונים בחברה החרדית.

פרק א' יעסוק בלימודי אמ"מ בקרב ילדים עד כיתה ח', פרק ב' יבחן את המצב הקיים בישיבות ובכוללים ופרק ג' יתייחס להכנת האברכים ללימודים אקדמיים במסגרת המכינה. הדו"ח יעסוק בלימודי אמ"מ לגברים בלבד, פרט לסעיף ספציפי הנוגע לנשים.

ארבעת הפתרונות האופרטיביים המוצעים בדו"ח זה יוצגו בהמשך בסדר רציף (מ-א' עד ד'), לאורך פרקי הדו"ח.

פרק א' - ילדים עד כיתה ח'

פרק זה יתמקד במוסדות החינוך החרדי לבנים בגילאי יסודי עד כיתה ח'. מוסדות חינוך אלו הם היחידים שמקיימים לימודי חול לבנים, לכן קיים פוטנציאל גדול לשילוב לימודי אמ"מ בשכבת גיל זו בתוך המוסדות ומחוץ להם.

הפרק מתחלק לשני חלקים עיקריים:

1. **מצב קיים**, בו נציג נתונים כלליים אודות החינוך החרדי, נתאר את מאפייני המוסדות השונים, את הסיטואציה המורכבת בה נמצאים ההורים החרדים ואת מצבם של לימודי ומורי החול. לסיום נרחיב אודות מקומו ותפקידיו של החינוך הלא-פורמאלי.
2. **הפתרונות**, בו מפורטת דרך פעולה אפשרית למינוף שתי נקודות המפתח דרכם ניתן להרחיב את לימודי האמ"מ – מורי החול והחינוך הלא-פורמאלי.

1. מצב קיים

מבוא

תלמודי התורה הם למעשה בתי"ס היסודיים (עד כיתה ח') של הבנים במערכת החינוך החרדית. תפקידם של מוסדות אלו הוא בראש ובראשונה הכנת הילדים לחיים חרדיים מלאים, כיוון שהחינוך הוא הכלי המרכזי לשימור המורשת והמסורת של כל קהילה חרדית. בנוסף, מהווה חינוך הבנים מצווה דתית המוטלת על האבות שמפקחים מקרוב על התהליך (שפיגל, 2011).

כדי להטמיע ולשמר את הקודים התרבותיים, החברתיים והדתיים נדרשת באופן טבעי רמה גבוהה של אוטונומיה למנהלי המוסדות, רמה נמוכה של פיקוח והתערבות מינימאלית מצד משרד החינוך. הסיבה לכך היא הרצון למנוע כפייה של ערכים זרים – חילונים וליברלים באמצעות שימוש במנוף התקציבי. הפיקוח הקיים נוגע ברובו לבטיחות מבנים ותברואה, כשהפן הפדגוגי נתון לבחירת מנהל המוסד.

מנהל המוסד רשאי לבחור בהגדרת מוסד 'פטור' או בהגדרת מוסד 'מוכר שאינו רשמי', זאת בהתאם לרצונו לקיים את הדרישות הפדגוגיות של משרד החינוך מחד גיסא ובצרכיו הכלכליים של המוסד מאידך גיסא. השתתפות משרד החינוך בתקציבי המוסדות היא דיפרנציאלית, עפ"י החלוקה הבאה:

- 'פטור' - 55% ;
 - 'מוכר שאינו רשמי' שאינו חלק מהרשתות - 75% ;
 - 'מוכר שאינו רשמי' במסגרת הרשתות - 100%.
- במרבית המקרים מוסד שנפתח כ'פטור' יישאר במסגרת זו, כנ"ל לגבי מוסד מוכר. לעיתים מוסדות שונים מצטרפים לרשתות.

נתונים

חלוקה לסוגי בתי"ס יסודי בחינוך החרדי שנת תשע"א:

מוסדות	כיתות	תלמידים	
212	3,101	77,352 (42.4%)	החינוך העצמאי
155	1,549	29,372 (16.2%)	מעין החינוך התורני
128	1,294	29,678 (16%)	אחרים
195	1,993	46,491 (25.4%)	פטור
690	7,937	182,893	סה"כ ¹

הנתונים בטבלה מייצגים גם את חינוך הבנות ומשם נובע הרוב לטובת החינוך העצמאי. כמו כן סוגי המוסדות תלויים בדיפרנציאציה קהילתית, כך למשל חלק מהחסידויות רושמות באופן מסורתי את מוסדותיהן לבנים במסגרת 'מוכר שאינו רשמי'.

דיפרנציאציה גיאוגרפית משחקת גם היא תפקיד - בירושלים רוב גדול (86%) של הבנים ביסודי לומדים במוסדות 'פטור' ו'מוכר שאינו רשמי' שאינם חלק מהרשתות (שפיגל, 2011). משמעות הדבר היא שרק 14% נמצאים ברשתות ולומדים את מקצועות היסוד. אם נתחשב בעובדה שהחברה החרדית מהווה רוב בירושלים, נגיע בנקל למסקנה כי עתידה הכלכלי של בירת ישראל לוט בערפל.

תלמידי בתי"ס יסודיים עבריים, לפי זרם, באחוזים:

2007/08	1999/00	1989/90	1979/80	1969/70	
54.3	60.4	71.1	74.2	65.6	ממלכתי
18.8	19.2	21.3	20.1	27.8	ממלכתי-דתי
26.9	20.4	7.6	5.7	6.6	חרדי ²

הנתונים בטבלה מעידים על גידול משמעותי במערכת החינוך היסודי החרדי, בעיקר על חשבון המקבילה הממלכתית. בנוסף לנתונים אלו, נכון לשנת תשע"א לומדים בכלל מסגרות החינוך החרדי (קדם-יסודי, יסודי, על יסודי וחינוך מיוחד) כ- 348,000 תלמידים ותלמידות, גידול של 4% משנה שעברה.

הנתונים הנ"ל מעוררים באופן טבעי חששות בקרב החברה החילונית ומנגד גאווה בקרב החברה החרדית. התגובה האינסטינקטיבית היא קריאה לכפות מיד לימודי ליב"ה על כל מוסדות החינוך החרדיים, הקריאה נענית באותו אופן אינסטינקטיבי בשלילה מוחלטת מקיר לקיר מצד הציבור החרדי ונציגיו, כאשר החשש מכפיית ערכים זרים בחינוך החרדי הוא הגורם המאחד את כל הקהילות החרדיות.

¹ הנתונים כוללים מוסדות חינוך לבנות.

² כולל מוסדות 'מוכר שאינו רשמי' ומוסדות 'פטור'. (סבירסקי ודגן-בוזגלו, 2009) מרכז אדו"ה.

השאלה היא האם כפיית לימודי יסוד היא הפתרון היחיד האפשרי? מה באמת קורה בתוך מוסדות החינוך החרדיים? מה ניתן לעשות בהסכמה ובטווח הקצר מבלי לעורר את הדינאמיקה חסרת התוחלת הזו? בהמשך נרד לרזולוציות קטנות יותר ונכיר את המצב לעומקו.

לימודי החול

מהותו של החינוך החרדי הוא לימודי הקודש, מוסדות החינוך החרדיים קיימים קודם כל, לשם כך. משקלם של לימודי החול הוא משני, הם נלמדים אך ורק כדי להעניק לילדים את המינימום הנדרש לחיים בתוך החברה החרדית. מנהלי המוסדות, ההורים והמורים מייחסים חשיבות פחותה למקצועות החול מבחינה השקפתית וחינוכית. בנוסף קיים חשש שלימודי החול יסיטו את תשומת ליבם של התלמידים מהעיקר – לימודי הקודש.

יחס זה בא לידי ביטוי בדרכים שונות - שעות החול נדחקות לסופו של יום הלימודים ומהוות מעין הפוגה מלימודי הקודש המפרכים. כתוצאה מכך התלמידים מגיעים לשלב זה עייפים, לא מרוכזים ויכולת ספיגת החומר שלהם נמוכה. זאת ועוד, לימודי החול נפסקים בהדרגה כבר בכיתות ו-ז' כשהלימודים עוברים להתמקדות בהכנה אינטנסיבית לישיבה הקטנה. קריטית מכולן היא העובדה שמקצועות החול נלמדים בד"כ רק שעה אחת ביום מתוך יום לימודים ארוך שמסתיים בין 16:00 ל-18:00. יוצאות מן הכלל הן הרשתות בהן לומדים עד שעתיים וחצי חול ביום (ראה פרוט בפרק הבא 'הרשתות').

מקצועות החול הבסיסיים הם דקדוק, קריאה, כתיבה וחשבון. לימודי **החשבון** כוללים ארבע פעולות חשבון, שברים ואחוזים. גם ה"בסיס המתמטי" הזה רעוע מכיוון שלא מוקנית שליטה מלאה בלוח הכפל ובחילוק, אין שברים עשרוניים וניכרת חולשה בתחום האחוזים. אולם, לימודי החשבון יכולים להתרחב ולהשתפר בהתאם לרצון המורה ויכולותיו. זוהי נקודה חיובית שיש לשים אליה לב מפני שניתן למנף אותה.

מצבם של לימודי **האנגלית** בחינוך החרדי מדאיג אף יותר. רוב מוחלט ממוסדות הפטור³ והמוכר שאינם חלק מהרשתות כלל לא מלמדים את המקצוע. ברשתות כן מלמדים אנגלית, אך בתוכנית הלימודים לא נלקחת בחשבון העובדה שהלימוד יסתיים בכיתה ח', בעקבות זאת לא מוקנה בסיס מספק באנגלית, כזה שישמר גם לאחר שנות הישיבה. יש לזכור שבלימוד שפה חדשה יש חשיבות רבה לתרגול ולשימוש בשפה זו. בסביבה החרדית (בניגוד לזו החילונית) אין כלל חשיפה לחומר באנגלית – לא בספרים, לא במשחקים ולא באמצעות האינטרנט³. חשוב לציין כי בקרב חרדים בוגרים מקצוע זה הוא הקשה ביותר -- עד בלתי אפשרי -- להשלמה, הרבה יותר ממתמטיקה.

החשיבות המועטה שבכל זאת ניתנת בחברה החרדית למקצועות החול היא לשם הידע הבסיסי. אך פה קבור הכלב: מהו ידע בסיסי? התשובה לשאלה תלויה באופיו של העולם אליו מכינים את הילד. בעבר אותו הידע הבסיסי סיפק את צרכי האוכלוסייה. לעומת זאת בשנות האלפיים, בעולם המשלב תורה ותעסוקה, הידע הזה אינו מספק כלל. פריצת הדרך תגיע עם ההפנמה שאנגלית, מתמטיקה ומחשבים (**אמ"מ**) הם הידע הבסיסי; אך זה כבר נוגע להסברה.

³ ראה גם הערה בעניין זה בראש עמוד 21.

הרשתות

ברשתות החינוך החרדי (החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני) מצב לימודי החול טוב יותר משאר המוסדות. מקצועות החול נלמדים כשעתיים וחצי ביום, לימודי החשבון מעט מפותחים יותר והילדים לומדים אנגלית ומחשבים ברמה סבירה (כמובן רק עד כיתה ח').

אולם לא כל התלמידים באים מבתים חרדיים וניתן לראות ילדים מסורתיים רבים, כמו כן ילדים חרדים באים בד"כ מבתים מתונים יותר. לחלקם מחשב בבית ולכן אין התנגדות ללימודי מחשבים. ברשתות מתקיימות אסיפות הורים, בהן מתעניינים ההורים קודם כל במקצועות הקודש ובעברית, פחות מכך בחשבון וכלל לא באנגלית ובמחשבים.

ברוב מוסדות החינוך השייכים לרשתות למנהל המוסד שליטה מוגבלת, הסיבה לכך היא המחויבות לתנאי הרשת. עם זאת בחלק מהמוסדות ניתן להבחין בעצמאות רבה יותר לבעלים האמיתי - מנהל המוסד. למעשה, קביעת עניינים פדגוגיים תלויה ביחסי הכוחות שבין הרשת למנהל המוסד, זהו מפתח חשוב בשיפור לימודי החול ברשתות.

מוסדות 'פטור'

שיעורם של מוסדות הפטור גדל בהתמדה בשנים האחרונות ע"ח מוסדות המוכר שאינו רשמי. רוב מוסדות הפטור לא מעוניינים לקבל את תנאי משרד החינוך מתוך אידיאולוגיה. אידיאולוגיה זו תורמת למיצובו של המוסד כנחשב ורציני, כזה שאינו מתכופף בפני משרד החינוך וקובע את הסטנדרטים בעצמו. מוסד שמעמיד רמת חינוך גבוהה ומשקיע מקסימום בלימודי תורה ומינימום בלימודי חול.

הקשר בין שמרנות המוסד לאיכותו מוביל לסיטואציה מעניינת. דווקא ההורים המשכילים והעובדים שוודאי מודעים לצורך העז בלימודי חול בגיל צעיר, נוטים לשלוח את ילדיהם למוסדות הפטור שם נלמדים אך ורק מקצועות הבסיס. לעומת זאת, משפחות מרקע סוציו-אקונומי נמוך יותר לרוב שולחות את ילדיהם לרשתות. עובדה זו נכונה לליטאים ולספרדים, לרוב ההורים החסידיים נחסכת אפשרות הבחירה במוסד, והילדים נשלחים לבי"ס של החסידות או לבי"ס כלל חסידי.

ההסבר לתופעה טמון בעובדה שהדימוי הציבורי של הרשתות נמוך מזה של מוסדות הפטור, כמו גם בעובדה שבמוסדות הפטור ההורים משלמים הרבה יותר מברשתות. כך נוצר מצב שבו למי שיש כסף, מעביר את ילדיו למוסדות פטור. במאמר מוסגר נציין כי תהליך דומה קיים גם אצל הבנות. למרות שיותר ויותר מוסדות נוטים לכיוון בגרות, דווקא המוסדות שעושים מבחני סאלד נחשבים לרציניים יותר ולכן מושכים אוכלוסייה איכותית יותר.

כך מתקיימת תחרות על ליבם של ההורים והתלמידים. תחרות שמביאה ליותר מוסדות פטור ופחות שעות חול, תחרות שמובילה להחמרה. תהליך ההחמרה הוא חלק מתהליך ההקצנה הכללי שעובר על החברה החרדית, זוהי תגובה של התגוננות והתרחקות מהרחוב החילוני והמודרנה המאיימים על העולם החרדי. ככל שמורגשת חדירת המודרנה לחיים החרדיים כך מתגברת גם ההחמרה. או אז נכנס אלמנט התחרות - מיהו החרדי יותר, הדבק יותר, הרוחני יותר.

לעיתים התחרות וההחמרה משלבות מרכיבים אחרים, כך התחרות הספרדית-ליטאית יוצרת החמרה. דוגמה לכך ניתן לראות ברכסים שם נפתחו בשנים האחרונות לסירוגין שלושה מוסדות 'פטר' ספרדים ושלושה מוסדות 'פטר' ליטאים. אף לא מוכר אחד, עצמאי או כחלק מהרשתות.

הורים

ניתן לחלק באופן גס את ההורים לשתי קבוצות ע"פ רמת המודעות לצורך בלימודי חול רציניים. הקבוצה הקטנה יותר (אך הגדלה בקצב מהיר) היא קבוצת ההורים המודעים. קבוצה זו מכילה גם את ההורים הפתוחים יותר, אך ביקושים להשלמת לימודי חול ניכרים לכל אורכו של ספקטרום החברות החרדיות.

אותם הורים מוכנים לשלם בעבור השלמת לימודי החול, אך אין להם אפשרויות אחרות לבחירה, אין היצע מתאים שיענה על הביקוש. עיקר הביקוש מתמקד בלימודי אנגלית שלא נלמדים כלל מחוץ לרשתות, במיוחד כאשר הקושי להדביק את הפער בגיל מבוגר הוא המשמעותי ביותר מבין מקצועות החול.

הקבוצה השנייה היא קבוצת ההורים הלא-מודעים. קבוצה זו אינה מודאגת ממצב לימודי החול של ילדיה כיוון שהיא איננה מכירה בצרכי שוק העבודה המודרני. יותר מכך, קבוצה זו אינה רואה את ילדיה משתלבים בשוק העבודה המודרני ולכן מבחינתה אין צורך לשנות את המצב.

חוסר המודעות מלווה בד"כ באמון רב אותו רוחשים ההורים למנהל המוסד. בעקבות זאת אין התנגדות אמיתית מצד רוב ההורים הלא מודעים לשיפור תכני החול (כל עוד לא יפגעו תכני הקודש) בבחינת מנהל המוסד יודע את עבודתו והוא יחליט בשבילם.

כשם שאין התנגדות אקטיבית, ברור כי לא תהיה פעולה אקטיבית לשיפור המצב (בדומה לקבוצה הראשונה). הפאסיביות של קבוצה זו ביחס ללימודי חול מובילה למסקנה כי רק שינוי שאינו תלוי בה אפשרי, שינוי מבפנים המוסכם על מנהל המוסד והמנהל הרוחני, שיפור של לימודי החול מבלי לפגוע בלימודי הקודש. גם כאן לא נפקד מקומה של ההסברה, היא מהווה כלי לסגירת הפער בין שתי הקבוצות.

מורים

המורים הם אברכים בוגרי ישיבות גבוהות, העוברים בחלקם הכשרות מצומצמות להוראה, ולרוב אינם בוגרי סמינרים למורים או לימודים אקדמיים מסודרים (שפיגל, 2011).

עם זאת בשנים האחרונות חל מפנה מסוים, יותר ויותר מורים פונים להכשרה מסודרת. כיום נמצאים כ-1000 מורים חרדים בתהליך ההכשרה במכונים השונים (משך הלימודים 3 שנים), אך אף לא אחד במסלול התמחות במתמטיקה או אנגלית. כמו כן, רק בחלק ממסלולי ההכשרה המורים לומדים מעט אנגלית ומתמטיקה ברמה בסיסית, כאשר אין התמקצעות בהוראת המקצועות ומידת ההשקעה תלויה לחלוטין ברצונם הטוב של המורים.

הסיבה למצב מוטָה זה פשוטה – **כיום אין מסלולי הכשרה לאנגלית ומתמטיקה במכוני ההכשרה למורים חרדים**. המעטים שמבקשים הכשרה ייחודית במקצועות אלו נשלחים אחר כבוד לסמינרים של החינוך הממלכתי-דתי. זוהי דוגמה נוספת למחסור באפשרויות בחירה.

למורי החול הקיימים אין ידע והכשרה במקצוע הספציפי פרט למה שלמדו בילדותם וידע כללי (לפעמים מדובר בחוצניקים או בחוזרים בתשובה להם ידע בסיסי רחב יותר מלבוגרי מערכת החינוך החרדית). בעבר לימדו במוסדות החרדים מורים מהזרם הדתי-לאומי, אולם תופעה זו כבר אינה קיימת. עקב כך קיים מצב של מחסור במורים עם השכלה תיכונית. למעשה המחסור במורי החול מאלץ לעיתים את מנהלי המוסדות להתפשר. ישנם דיווחים על מקרים בהם מלמדים פחות חול כי פשוט אין מורים מתאימים שילמדו.

לאור כל זאת, המצב הקיים הוא שלרוב מורי החול אין את הידע המתאים ואין להם אפשרות להרחיבו גם אם יבקשו בכך. למרות מרחב הפעולה הקיים אין להם אפשרויות בחירה. זהו מצבם של מורי החול במוסדות החינוך החרדים כיום.

חשוב לזכור כי למרות המחסור במורים, היצע המורים הפוטנציאלי הוא עצום. למעשה תפקיד המורה הוא אחד ממקורות התעסוקה היחידים העומדים בפני האברכים. אך נכון להיום אברך בעל ידיעה או רצון ללמוד אנגלית ומתמטיקה, ימשיך ויתקדם לאקדמיה או לתפקידים רווחיים יותר והסיכוי שיגיע לתפקיד מורה הוא מזערי.

החינוך הלא-פורמאלי

המורים הם לא השחקנים היחידים להם חופש פעולה נרחב יחסית אך מחסור באפשרויות בחירה; גם ההורים באותה הסירה. כפי שצינו, להורים השפעה מוגבלת על המתרחש בתוך כתלי ביי"ס, אך לא כך הדבר מחוצה לו.

החינוך הפרטי, הלא-פורמאלי זוכה לעדנה בעשור האחרון. מסגרותיו צוברות תאוצה ולגיטימציה בחברה החרדית. חלקו מתנהל במתנ"סים קהילתיים באזורים חרדים, חלקו בבתים פרטיים וחלקו בכיתות ייעודיות. מדובר בחוגי העשרה לילדים, חלקם תומכים בילדים המתקשים במסגרות הפורמאליות ע"י תגבור במקצועות הקודש והחול, אחרים מספקים חוגי יצירה, מוסיקה ועוד.

לימוד פרטי היה קיים גם בעבר, חלק קטן מבעלי הבתים נהגו לחנך את ילדיהם במקביל לחיידר בעזרת מורה פרטי לימודי קודש וחול. בשנים האחרונות יותר ויותר הורים חרדים נעזרים בלימוד הפרטי.

בתחום הפרטי יש להורים חופש (רב יותר אך לא מוחלט) לבחור את החינוך המשלים לילדיהם. אך בחלק ממוסדות החינוך גם פעילות לא-פורמאלית דורשת איזושהי הסכמה מסוימת מצד המנהל הרוחני. באופן כללי, מוסד חרדי שמרני שמכבד את עצמו לא יאפשר לתלמידים ללמוד במסגרת חיצונית תכנים הנוגדים את השקפת בית הספר. אך בתיאום עם המנהל הרוחני ניתן לשלב תכנים שלא נלמדים במסגרת הפורמאלית, כל עוד המנהל הרוחני שקט ובטוח שהילד לא נחשף לתכנים לא ראויים. לכן היכרות ואמון בין המנהל הרוחני למפעיל החינוך הלא-פורמאלי הם קריטיים.

כיום יש מורים פרטיים למתמטיקה ואנגלית, הגובים כ- 100-120 ש"ח לשעה. זוהי האפשרות היחידה העומדת בפני הורים שרוצים להשלים את לימודי החול של ילדיהם מעבר למעט שנלמד במסגרת הפורמאלית. יש צורך

אקוטי במציאת מנגנון זול יותר מהמורה הפרטי, בעל רמה גבוהה יותר ובמקביל לשמור על ריכוז הילדים שחזרו מיום שלם בב"ס.

הנתונים מהשטח מעידים כי **הורים חרדים רבים (מכל קבוצות החברה החרדית) ישלחו את ילדיהם ואף ישלמו למסגרת לימודי אנגלית לגיטימית ומוכרת שתעניק לילד כלים בסיסיים באנגלית.** להערכתנו, הקשיים המתעוררים בקרב דור הביניים שיוצא לשוק העבודה ולאקדמיה יובילו אותו למציאת פתרונות חלופיים ללימודי האנגלית, זאת על מנת למנוע קשיים אלו מילדיו. תחום זה יצמח ויתפתח בשנים הקרובות, התחושה היא כי זהו זמן נכון להנגיש במסגרת החינוך הלא-פורמאלי לימודי אנגלית לילדים.

2. הפתרונות

בסעיף זה נציג את שני המנגנונים המוצעים לשילוב אמ"מ - החינוך הלא-פורמאלי ופרויקט המורים. פתרונות נכונים נדרשים להיות ישימים, בהסכמה, ומוכנים להפעלה בטווח הזמן המייד. בנוסף, הם מוכרחים להיות פתרונות ברי קיימא ולא זמניים וכאלו **שיאפשרו התפתחות והתרחבות עתידית מעבר לנקודת ההתחלה.**

מספר מאפיינים משותפים לשני הפתרונות:

- **מאפיין ראשון - מרחב פעולה משמעותי** לאדם שביכולתו להשפיע (מורים והורים) לצד מחסור אקוטי באפשרויות בחירה. המטרה היא לייצר אפשרויות חדשות ולאפשר לאנשים לבחור בעצמם.
- **מאפיין שני - פעילות באמצעות גופים ופרטים חרדיים**, בעלי קשרים והיכרות עם קהילותיהם. אלו ישמשו ה"פנים" של הפרויקטים בפני החברה החרדית, ויתרמו ויעודדו השתתפות מצד הקהילה. לצידם חייבים לעמוד גופים מקצועיים ורציניים שיעבדו ישירות מול הגופים הממשלתיים, הם אלו שיתנו דין וחשבון לגופים הממשלתיים ולא הגופים החרדים.
- **מאפיין שלישי - מוכנותם להפעלה.** הפתרונות המוצעים מקובלים על החברה החרדית, השחקנים השונים הביעו נכונות להתחיל באופן מייד וביקושים ערים כבר קיימים לשני המסלולים. מגבלת הזמן כרגע נתונה בידיהם של הגופים הממשלתיים והם יקבעו מתי יתחיל היישום. הרעיון הוא להתחיל בפילוט, לבחון אותו בזמן אמת ולהחליט איך להמשיך הלאה.

אולם, כדי לממש את החזון יש לוודא שהתמיכה הממשלתית זורמת בשקיפות למקומות הנכונים ושהביצוע יהיה יעיל. חשוב לבחור את הגופים והיזמים הנכונים ולפקח מקרוב על כל יזם וכיתה. גופים ממשלתיים רבים נכוו בעבר מתוכניות דומות, אך **מצבים כאלו ניתנים למניעה מראש** ואין סיבה שהם יקרו בפרויקטים הנוכחיים. להרחבה ראה סעיף גוף מתאם.

פתרון א' – לימודי אנגלית במסגרת החינוך הלא-פורמאלי ←

מסגרות החינוך הלא-פורמאלי פורחות בשנים האחרונות בקרב החברה החרדית. חוגי העשרה שונים צצים כפטריות לאחר הגשם - חוגי יצירה, מוסיקה, תגבור במקצועות הקודש ועוד. יזמים חרדים זריזים זיהו בעשור האחרון ביקושים סמויים מצד ההורים והעמידו היצע ראוי של קורסים לילדים. כל זאת כמובן בהסכמה ובהשגחה.

הורים חרדים רבים מכירים בחשיבות לימודי **אנגלית** בגיל צעיר. רובם חוו ועדיין חווים על בשרם את הקושי לרכוש שפה בגיל מבוגר, במקביל לחיי המשפחה וצרכי הפרנסה. הורים אלו הם הביקוש הכבד לא כל כך סמוי ובפניהם אפשרות בעייתית אחת - שליחת הילדים למורה פרטי לאנגלית. אפשרות זו יקרה ביותר (בעיקר בהתחשב בזמן הרב הנדרש לרכישת שפה) ועלותה מגיעה גם ל- 100-120 ש"ח לשעה.

כמו כן יעילותה של שיטה זו מוטלת בספק, בהתחשב בעובדה שמדובר בלימוד מהבסיס ולא תגבור וחיזוק החומר הנלמד בבי"ס. ניסיון מצד המורה בלימוד אנגלית הוא הכרחי אך לא תמיד קיים, והילד מתקשה להתרכז אחרי יום לימודים מלא. ברור כי חולשותיה של האופציה המוצעת מביאה לאי מיצוי של הפוטנציאל הטמון בה.

על כן, אנו מבקשים ליצור **מודל חדש**:

כיתות לימוד לילדים שיופעלו לאחר שעות הלימודים ע"י יזמים מקומיים בני הקהילה. אופי הלימוד יהיה חוויתי ויותאם לילדים חרדים. החומר יועבר ע"י מורים חרדים שהוכשרו ע"י הגוף המתמחה, שגם יפתח את תוכנית הלימוד ויהיה אחראי על העברתה. העלות להורים תהיה כ- 150-200 ש"ח **לחודש**, לשני מפגשים בשבוע, כשאורכו של כל מפגש הוא כשעה וחצי (סה"כ 16 שעות אקדמיות בחודש).

תפקידיו של היזם המקומי:

(א) השכרת כיתה באזור הקהילה שלו.

(ב) שיווק הקורס להורים, רישום וגבייה.

חשוב לציין כי רק יזם מקומי יוכל לקבל את הגושפנקא הנדרשת (מהרבנים והמנהלים הרוחניים של מוסדות החינוך) להפעלה בתוך השכונות והערים החרדיות. עם זאת יש צורך הכרחי בגוף בעל יכולת מוכחת, ניסיון והצלחה בתחום, לשם כך יש לבחור בגוף המתמחה בלימודי אנגלית. זה המקום להזכיר כי הגופים המתמחים בלימודי אנגלית הם היחידים שהצליחו לפרוץ את מחסום האנגלית בחברה החרדית, אך עד כה בעלות גבוהה שאינה נגישה לרוב האוכלוסייה.

תפקידיו של הגוף המתמחה:

- (א) הכשרת המורים החרדים.
- (ב) פיתוח תכנית לימוד מותאמת לילדים חרדים.
- (ג) הפעלת הקורס.

חשיבות רבה טמונה בתשלום החודשי, מטרתו היא הרגלת ההורים לתשלום חודשי לשם השלמת החוסרים בלימודי החול של ילדיהם. הרגל זה יוביל לפיתוח בר-קיימא של ענף החינוך הלא-פורמאלי.

קושי קיים בפרויקט הוא עייפות וחוסר ריכוז בקרב הילדים אחרי יום לימודים מלא (בין 16:00 ל- 18:00 תלוי בגילאים, בקהילות ובמוסדות). לשם כך יש לפתח תכנית לימוד חוייתית, שתרתק את הילדים החרדים. נראה כי לגופים המתמחים יש את הניסיון והיכולת הדרושים לכך.

חשוב לציין כי פרויקט זה זקוק לעידוד אך לא לתקצוב מלא של משרד החינוך. הקורסים יפעלו בתשלום ולכן לא ישענו רק על תקציב ממשלתי, אולם ללא כל ספק ללא תמיכה ציבורית לפרויקט אין כדאיות כלכלית.

הבחירה הראשונית באנגלית נובעת מהביקוש הרב למקצוע זה, עובדה שתאפשר פריסה מקסימאלית של כיתות. לאחר מכן ניתן ללמד באותן הכיתות גם מקצועות נוספים ובוגרים בהסכמת הגורמים הרלוונטיים.

במקביל ללימוד השפה, כיתות הלימוד יכולות לתרום לשימורה בעזרת הצבת ספריות חרדיות באנגלית. יבוא של חומר קריאה חרדי באנגלית מהקהילות החרדיות בחו"ל הוא אפשרי וגורמים שונים הביעו נכונות לסייע בכך. כל שדרוש הוא אכסניה לספרים הללו, כיתות החינוך הלא-פורמאלי נראות כפתרון מתאים.

אמצעי נוסף לפיתוח ענף החינוך הלא-פורמאלי בכלל ולימודי אנגלית בפרט הוא הסברת. רק חלק קטן מההורים מכיר בהשלכות של אי-לימוד אנגלית בגיל צעיר, על משרד החינוך להעלות את המודעות בקרב הציבור החרדי לנושא חשוב זה, כמובן מאחורי הקלעים. הסברה נכונה תעודד את ההורים לרשום את ילדיהם למסגרות לא פורמאליות ללימודי אנגלית.

באופן טבעי ההסברה הטובה ביותר תיעשה ע"י הדמות היחידה שמבינה ומתעניינת במצב לימודי החול של הילד ובמקרה גם מכירה את התחום ואת האפשרויות האחרות שיש מחוץ לבי"ס – מורה/רכז החול בתלמוד התורה. כמובן שהכל באישור ובהסכמה. זהו למעשה קשר מפרה בין שניים מהמסלולים המוצעים.

לסיכום ניתן לומר כי ענף החינוך הלא-פורמאלי מסתמן כגשר הנכון בין משרד החינוך לחינוך החרדי. על כן, יש צורך למסד בזהירות את הענף הצעיר הזה, לתמרץ אותו לגדול ולהתרחב, כאשר תחום לימודי האנגלית הוא רק פתח ראשוני. הערכתנו היא כי ממנו תבוא הישועה בתחום השלמת לימודי החול לילדי החברה החרדית.

בעמוד הבא מוצגת טבלה המסכמת את צעדי המדיניות המומלצים לצורך יישום פתרון א'.

פתרון א': פרויקט החינוך הלא-פורמאלי

צעדי מדיניות מומלצים

שלב	באחריות	תת-שלב	צעד מדיניות מומלץ	הערות
הכנה לפיילוט	רשויות מקומיות	סיוע ראשוני	הקצאת כיתה	סיוע במימון פתיחת כיתה ראשונה לשיקול הרשות.
			סיוע באיתור יזמים מקומיים	
משרד החינוך	משרד החינוך	בחירת השותפים לפרויקט	בחירת הגוף המתמחה	בעל ניסיון והתמחות, יכולת פיתוח התכנים והכשרת המורים.
			בחירת היזמים המקומיים	בעל יכולת לגייס כיתה ראשונה.
			בחירת מתאם הפיילוט	גוף מתאם מטעם משרד החינוך.
מימון ראשוני	משרד החינוך	מימון ראשוני	העמדת תקציב למספר כיתות	קביעת כמות הכיתות בפיילוט לשיקול משרד החינוך.
			תיאום ופיקוח	יבוצע ע"י מתאם הפיילוט מטעם משרד החינוך.
משרד החינוך	משרד החינוך	משרד החינוך	תיאום ופיקוח	משרד החינוך
משרד החינוך	משרד החינוך	מסקנות	בחירת הרחבת הפרויקט לקורסים נוספים ולגילאים אחרים	קורסים נוספים לשיקול משרד החינוך ובהתאם לביקושים. לגילאים אחרים ראה פתרון ההכשרה הבסיסית.
			קביעת רגולציה להמשך הפרויקט	קביעת הרגולציה במקביל לתקצוב.
		תקצוב	תקצוב הפעלת הפרויקט	תקצוב פר כיתה.

	תקצוב הסברה להורים			
	תקציב שנתי קבוע.			

פתרון ב' – פרויקט הכשרת מורים

למה מורים ?

התפקיד היחיד ממנו אפשר להשפיע על לימודי החול במוסד כלשהו הוא מורה החול. במוסדות גדולים קיים גם תפקיד מפקח/רכז לימודי החול, שהוא למעשה מורה חול שקודם בתפקידו. מרחב הפעולה של המורה גדול יחסית, הוא קובע בעצמו את תכנית הלימוד ואף ביכולתו להזיז את שעת לימוד החול מסוף היום (כשהילדים בכיתה כבר לא מרוכזים) אחורה, כמובן בהסכמת מנהל המוסד.

אולם, כפי שצינו, **למורים אין כלים**. למורי החול אין את הידע וההכשרה המתאימים ואין להם אפשרות להרחיבם גם אם ירצו. הם בוחרים בעצמם תכנית לימוד אך אף אחת מהתכניות המוצעות אינה מממשת את פוטנציאל התלמידים כראוי. לכן למורים יש את היכולת להשפיע, עכשיו נדרש רק לתת להם את הכלים המתאימים. יש לפתח תוכנית לימוד מתאימה ולהכשיר אותם בהתאם. זה אפשרי. חשוב לזכור כי עבודה מול המורים בעצם מייצרת נגישות לכל תלמיד ותלמיד בחינוך החרדי.

מודל:

פתיחת מסלולי לימוד ייחודיים למתמטיקה ואנגלית באחד ממכוני הכשרת המורים. פיתוח תכנית לימוד מואצת לבי"ס, שתביא את הילדים לרמת המשוואות עד לגיל 13. תמרוץ המורים (כלכלית) להשתלב במסלול זה והכשרתם בתכנית הלימוד החדשה. את השינויים הנדרשים יעשו המורים בעצמם.

מרכיבי התוכנית:

(1) **פתיחת מסלולי הכשרה למורים למתמטיקה ואנגלית בתוך מכוני הכשרה הקיימים** - התמקצעות המורים היא חיונית לצורך שיפור מצב לימודי האנגלית והמתמטיקה. על ההכשרה להיות איכותית ומקצועית מצד אחד ומנגד מחוברת לקהילה ומגיעה מתוכה. על כן, על משרד החינוך לפתוח מסלולי הכשרה באנגלית ובמתמטיקה במכוני הכשרה החרדים, תוך הקפדה על סטנדרטים גבוהים באמצעות פיקוח יעיל ושקיפות מלאה.

המכונים ישמשו כאכסניה ויטפלו בשיווק, גבייה ומנהלות. העובדה שלמכונים יש קשרים אישיים עם מוסדות החינוך החרדים תקל על התהליך. חשוב לציין כי ישנו ביקוש מצד המורים ונכונות מצד מכוני ההכשרה לצאת לדרך. המורים יגיעו מהרשתות כמו גם ממוסדות הפטור'.

2) פיתוח תוכנית לימודים מואצת לבי"ס - יש לפתח תוכנית לימודים מואצת במתמטיקה ואנגלית (למוסדות שמלמדים) שתמקסם את ניצול הזמן שניתן למקצועות אלו. ניתן בקלות להגביר את קצב ההתקדמות במתמטיקה בעזרת תכנית לימודים מואצת שתגיע עד למשוואות, אפילו מהמעלה השנייה. תכני מקצוע האנגלית יותאמו לילדים חרדים ויסתיימו ברמה המינימאלית הנדרשת, המורים יעשו את השאר.

העובדה שאין תוכנית לימודים מוסדרת וכל רכז/מורה חול בוחר תוכנית בעצמו תקל על הטמעת התכנית בבי"ס, אך יש לתת את הדעת להתייחסויות המורים לגביה. על המורים להשתלם בתוכנית הלימוד החדשה.

שני המרכיבים (תכנית הלימוד והמסלולים) אמנם משלימים זה את זה אך לכל אחד זכות קיום בפני עצמו והם אינם תלויים אחד בשני. ניתן לפתוח את המסלול גם ללא תוכנית לימודים מוכנה ולשלבה לאחר מכן. לכן יש לשים לב שהשלמת התוכנית אינה מעכבת את פתיחת המסלולים.

3) תמריצים כלכליים – בעוד שהסעיפים הקודמים עוסקים בהבניית התכנית, סעיף זה נועד ליצור זרימה קבועה ומתמשכת לתוכנית. כיום למורה אין שום סיבה או תמריץ להתמחות במקצועות החול. כדי להניע את המורים ומנהלי המוסדות לפעולה וליצור פריסה רחבה ככל האפשר יש לייצר תמריצים כלכליים שישכנעו אותם. התמריץ נדרש גם כדי לעודד השקעה במהלך ההכשרה מצד המורים.

התמריץ להתמחות בחינוך מיוחד השפיע עמוקות על המורים החרדים ורבים בחרו במסלול זה. באותו אופן ניתן לתמרץ מורים חרדים להתמחות במסלולי אנגלית ומתמטיקה. התמריצים הכלכליים הכרחיים להצלחת התוכנית אך ניתן לפתוח את המסלולים עוד לפני אישור הסופי, לכן יש לוודא שאישורם אינו מעכב את פתיחת המסלולים ופיתוח תוכנית הלימוד.

❖ דגשים להפעלת התכנית:

סכנה להצלחת הפרויקט -

התוכנית להכשרת מורים במגזר החרדי טומנת בחובה חשש לשימוש בעייתי בכספי ציבור. הניסיון מלמד כי היעדר שקיפות מגדיל את תמריצי היזמים לתעל תמיכה ממשלתית למקומות הלא נכונים. אולם, משרד החינוך אינו יכול להיכנס באופן ישיר לפרויקטים מסוג זה, לפקח ולוודא שאינטרסיו מיוצגים כהלכה.

פתרון – גוף מתאם

לשם כך, ועל סמך הסקת מסקנות מפרויקטים דומים, משרד החינוך נדרש לעשות שימוש בגוף מתאם המתווך בינו לבין הנעשה בשטח:

כדי למקסם את סיכויי הצלחת הפרויקט יש צורך בגוף שיוכל לחוות את התהליך בזמן אמת, גוף שיחיה את השטח, יכיר את האנשים והפעולות שנעשות ויגיע לאינפורמציה אמינה ללא מסננים מטעם הגופים המפעילים.

תפקידיו של הגוף המתאם :

- פיקוח שוטף על ביצוע הפרויקט
- הערכה ודיווח לאחור/משרד החינוך באופן רציף אודות התקדמות הפרויקט
- המלצות על תקנות וקריטריונים להפעלת הפרויקט
- ייצוג הפרויקט בפני הצד החרדי (מכוני ההכשרה, מוסדות החינוך והמורים)
- בחירת המורים הנכונים להכשרה
- יצירת גיבוי, הסכמה וקבלה של הפרויקט ותוכנית הלימוד המואצת מצד הקהילה החרדית

מאפייניו של הגוף המתאם :

- בעל גישה, לגיטימציה והיכרות עם המוסדות החרדיים
- בעל זהות אינטרסים עם משרד החינוך
- בעל מוטיבציה מקסימאלית להצלחת הפרויקט

ללא כל צל של ספק, הצלחתו של פרויקט חשוב זה תלויה במידה רבה בהפעלתו הנכונה מצד משרד החינוך. על כן יש צורך להפעילו בעזרת **גוף לא ממסדי וניטרלי, גוף מתווך שיכול לפעול בחופשיות בעולם החרדי אך נרחב בראייה ממלכתית**. תפקידו לוודא באופן שוטף שהפרויקט מתבצע כהלכה ותורם בצורה האפקטיבית ביותר לשילוב לימודי אמ"מ במגזר החרדי.

דגשים נוספים:

(1) דיפרנציאציה ובחינת אפקטיביות - ישנה חשיבות רבה לבחירת המורים. יש צורך בגיוון אנושי רב ככל שניתן בקרב משתתפי התכנית מבחינה גאוגרפית, קהילתית, תפיסתית (רמת שמרנות) ומבחינת תפקיד במוסד (רכז/מורה). כמו כן, חשוב שישתתפו מורים מהרשתות לצד מורים ממוסדות 'פטרול'. הסיבה לכך היא הצורך לאתר את התנאים בהם התכנית היא האפקטיבית ביותר, הרי זהו פיילוט ומטרתו לבחון את המשך הדרך הנכונה. בהמשך, על סמך נתוני הפיילוט, משרד החינוך יקבע האם יש לתת עדיפות גיאוגרפית, קהילתית או מוסדית כלשהי.

(2) מורים חדשים - בתחילה, לתכנית יתקבלו מורים מנוסים שיקבלו גיבוי מהמוסד בו הם עובדים. אך בהמשך ניתן לגייס מורים חדשים כדי להשלים את המחסור הקיים במורי חול. מקור אפשרי לגיוס המורים הוא פרויקט ההכשרה הבסיסית. אפשרות השמה כמורים מצד אחד, והצורך באברכים בעלי ידע במתמטיקה ואנגלית מצד שני, מביאים למסקנה כי גיוס מועמדים למסלולי ההכשרה למורים מתוך קורסי ההכשרה הבסיסית תחזק ותועיל לשני המסלולים.

לסיכום, ניתן לומר כי **מסלולי הכשרת מורים חרדים באנגלית ובמתמטיקה מהווים תנאי הכרחי לשיפור לימודי אמ"מ בחינוך החרדי**. על משרד החינוך לדאוג לפתיחת מסלולים אלו ולוודא כי המורים מפקימים תועלת אמיתית מההכשרה, תועלת זו בעלת ערך רב כיוון שהיא תשפיע באופן ישיר על התלמידים. אנו בטוחים כי ההשקעה במורי החול החרדים תשתלם.

בעמוד הבא מוצגת טבלה המסכמת את צעדי המדיניות המומלצים לצורך יישום פתרון ב'.

פתרון ב': פרויקט הכשרת מורים

צעדי מדיניות מומלצים

פרויקט	שלב	צעד מדיניות מומלץ	הערות	באחריות	
פתיחת מסלולי הכשרה למורים למתמטיקה ואנגלית במכוני ההכשרה	פיילוט	בחירת מכון הכשרה לפיילוט	מכון מוביל בעל ניסיון בעבודה עם גופים ממשלתיים.	משרד החינוך	
		בחירת מתאם לפיילוט	גוף מתאם מטעם משרד החינוך.		
		קביעת מאפייני ההכשרה	משך ההכשרה, תכני הלימוד, צוות ההדרכה.		
	לאחר הפיילוט	סינון המורים המתאימים לפיילוט	גיוון אנושי רב ככל האפשר לשם בחינת אפקטיביות.		
		ניתוח תוצאות הפיילוט	ניתוח יעילות והשפעת ההכשרה.		
		קביעת יעדים ורגולציה להרחבת הפרויקט	ע"פ ניתוח התוצאות.		
		תקצוב הפעלת הפרויקט	בהתאם ליעדים שנקבעו.		
פיתוח תוכנית לימוד מואצת		הערכת קצב ההתקדמות האפשרי	יש לבחון לאיזו נקודה בחומר ניתן להגיע בכפוף למגבלות.	משרד החינוך	
		כתיבת תוכניות הלימוד המואצות	מומלץ להיעזר בכותבי תוכניות הלימוד הקיימות במגזר החרדי.		
		הטמעת התוכניות במכוני ההכשרה	באמצעות צוות ההדרכה.		
		הטמעת התוכניות בקרב מורי חול שלא השתתפו בהכשרה	בשאיפה להופכן לתוכניות הלימוד המובילות במגזר החרדי.		
תמריצים כלכליים		יצירת תמריצים כלכליים לפרויקט ההכשרה	בדומה לתמריץ הניתן למורים לחינוך מיוחד.	משרד החינוך	
		יצירת תמריצים כלכליים להטמעת תוכנית הלימוד	לשיקול משרד החינוך.		

פרק ב' – ישיבות וכוללים

ישיבות

לאחר כיתה ח' ובהגיעו לעול מצוות (גיל 13), מתקדם הנער החרדי הצעיר לישיבה קטנה. ישיבה קטנה היא המסגרת העל-תיכונית של מערכת החינוך החרדי, והתלמידים שוהים בה עד לגיל 17.5 בממוצע. לאחר מכן עוברים הבחורים ללמוד בישיבה גדולה עד לחתונתם.

מרגע הגיעו לישיבה קטנה על הנער הצעיר להקדיש את כל זמנו ללימוד תורה. יום לימודים מלא כולל שלושה סדרי לימוד, הוא מסתיים בסביבות השעה 22:00 ואף מאוחר יותר בישיבות ליטאיות. רוב הישיבות מהוות מסגרת פנימייתית, אך גם בחורים שאינם יושבים בחזרה לביתם באותן השעות. בנוסף ישנן ישיבות יוצאות דופן בהן נעסוק בהמשך.

בגיל הזה, גיל ההתבגרות, הנער בונה את עולמו הרוחני ואת השקפותיו. במיוחד בגיל זה קיים חשש מפני השפעות חיצוניות, לכן בחורי הישיבות אינם אמורים להיחשף לתרבויות שונות, חיי פנאי וכדומה. הישיבה משמשת כחממה המעצבת את אופיים של הצעירים החרדים ונותנת להם את כל הכלים הדרושים לחיים חרדיים.

ההבדל בין ישיבה קטנה לגדולה טמון במידת ההקפדה והמשמעת. לדוגמה - תלמיד שיוצא מהישיבה הקטנה לשעה קלה נדרש לבקש רשות מהמשגיח שיודע בכל זמן נתון היכן נמצאים כל הבחורים ובמה הם עוסקים, בעוד שבישיבה גדולה יש לבחורים חופש רב יותר בעיקר בשעות הערב. למעשה ההשוואה בין ישיבה קטנה לגדולה מזכירה את ההשוואה בין ביי"ס תיכון לאוניברסיטה.

הדרישות החמורות מצד אחד, ותופעת הנשירה של תלמידים לא מעטים מן הישיבות הקטנות מאידך, הביאו לאחרונה לכך שבתוך החברה החרדית הרעיון להעלות את גיל הכניסה לישיבה קטנה. כך צעיר חרדי יצטרף לישיבה הקטנה בגיל 14-15 רק לאחר שצבר מספיק ידע בעולם החולין והתבגר בצורה מספקת טרם הכניסה לעולם הישיבות. הרעיון חיובי ואף יפתור בעיות נוספות הנוגעות לחברה החרדית, ימים יגידו אם הוא ישים. אולם זהו עניין פנים-חרדי וכל לחץ חיצוני יביא להשפעה הפוכה.

קיימת טענה נכונה כי לא כל בחורי הישיבות עוסקים יומם וליל בלימוד תורה. למרות זאת, אותם הבחורים שעדיין מעצבים את עולמם הרוחני נמצאים באוירה של תורה, הם נושמים את בית המדרש והפנימייה. המסגרת הישיבתית שומרת עליהם מפני שוטטות חסרת מעש ברחובות שתוביל בהכרח להתרחקות מעולם התורה.

סוגיית שילוב לימודי אמ"מ בישיבות קטנות וגדולות מורכבת למדי. גם אם במסגרות מאד מסוימות ניתן ללמד וכיום מלמדים אמ"מ, הסיכוי שישיבות המיינסטרים החרדי ישלבו לימודי חול לצד לימודי קודש באופן אפקטיבי הוא קלוש. הסיבה לכך היא שההתנגדות לשילוב לימודי חול במסגרת הישיבות מקיפה את כל הקהילות, חצרות והשקפות החברה החרדית.

בנושא זה אין מדובר בנחלתם של הקיצונים, ההפך הוא הנכון. דווקא חרדים פתוחים יותר, כאלו שעובדים מחוץ לעולם החרדי, אחרים שמשרתים בצבא וסטודנטים חרדים מעידים כי הם אינם מעוניינים בשילוב

לימודי אמ"מ בישיבות אלו. אחרים שכן מעוניינים בכך, אינם חושבים כי זו אפשרות ריאלית כל עוד יש דעת תורה ברורה בנושא.

למרות זאת, מתנהל בשקט ויכוח פנים-חרדי אודות המחיר שמשלמים הצעירים שנמנעים מלימודי יסוד בגיל צעיר. בקצב איטי ובהדרגה מחלחלת ההבנה בציבור החרדי כי לצד שימור עולם הישיבות, יש למצוא דרך להשלמת הידע החסר. **לכן כל פתרון ריאלי וישים לבעיית לימודי היסוד צריך להימצא מחוץ לחממת הישיבות.**

בשונה מישיבות המיינסטרים, ישנן ישיבות מסוימות בהן מתקיימים לימודי חול, בחלקן אף מכינים לבגרויות. ישיבות תיכוניות הן דוגמה לישיבות המערבות קודש וחול, התלמידים עוסקים בלימוד תורה במקביל להכנה לבגרות מלאה. אולם, קיימת התנגדות משמעותית מצד ההנהגה החרדית לפתיחת ישיבות תיכוניות נוספות. בנוסף, בין התלמידים גם חרד"לים ודתיים לאומיים כך שהישיבות התיכוניות לא נחשבות כמוסדות חרדיים גרידא.

מסגרות נוספות המשלבות לימודי חול הן הישיבות החלשות המיועדות לנוער מתקשה. בעקבות החשש מנשירה קיימת תפיסה גמישה יותר כלפי נערים אלו, הם מצויים במסגרת פתוחה יותר, לומדים אמ"מ ויכולים לרכוש מקצוע. מטרתן של ישיבות אלו היא השארת הצעירים במסגרת חרדית כלשהי.

ישנן עדויות על בחורים צעירים שהתקשו להשתלב בדרך החיים המסורתית, עובדה שפגעה בביטחונם העצמי והובילה להערכה עצמית נמוכה. כאשר נפתחה בפניהם הדרך ללימוד אמ"מ הם השקיעו, הצליחו ואף הצטיינו בכך, ביטחונם העצמי השתפר ובעקבות זאת הם חזרו להשקיע ולהתמיד בלימודי הקודש.

לסיכום, ניתן לומר כי שילוב לימודי אמ"מ במסגרת הישיבות אינו נראה כאפשרות ריאלית בשלב זה. המסגרות שכן מאפשרות זאת אינן מתאימות לרוב החברה החרדית. אם ברצוננו להנגיש את לימודי היסוד לכל מי שיבחר בכך יש למצוא דרך לעשות זאת מחוץ למסגרת הישיבתית, בכך יעסוק הסעיף האחרון בפרק זה.

דיפרנציאציה

החברה החרדית אינה בנויה מקשה אחת, היא מורכבת מקהילות רבות ומגוונות. לכל קהילה מאפיינים יחודיים ורמת פתיחות שונה. בסעיף זה ננתח את הדיפרנציאציה בין הקהילות מבחינה גיאוגרפית וקהילתית בהתייחס לגישתם בנוגע לשילוב לימודי אמ"מ.

• **דיפרנציאציה גאוגרפית**

בחלוקה גיאוגרפית של החברה החרדית ניתן להבחין בשלושה אזורים עיקריים – הערים הגדולות (ירושלים ובני ברק), הערים החרדיות (אלעד, מודיעין עילית, ביתר עילית ועוד) והפריפריה החרדית הכוללת את חיפה ואשדוד, טבריה ונתיבות אך גם את הקהילות בפ"ת וברמת גן.

באופן כללי שתי **הערים הגדולות** מאופיינות בשמרנות יחסית ובפתיחות מועטה. ככל הנראה בהן תורגש התנגדות רבה יותר לשילוב לימודי אמ"מ במוסדות שונים. עם זאת, מכיוון שירושלים אינה הומוגנית

והיא מאכלסת את כל הקבוצות החרדיות, מצויים בה אזורים נוחים יותר לפרויקטים מתחום זה כבית וגן והר-נוף.

יתרון הגדול של הערים החרדיות הוא ראשי הרשויות החרדים. לנציגים אלו יש רצון ויכולת ביצוע והם אלו שנותנים את החסות והלגיטימציה לפרויקטים שונים בתחום. בעקבות זאת, קל יותר לפעול שם באמצעות עבודה עם גורמים אלו. חשוב לציין כי למרות שבני ברק היא עיר חרדית, לראשה חופש מוגבל בהשוואה לראשי רשויות אחרים ולכן היא אינה נכנסת להגדרה זו.

הפריפריה החרדית מתאפיינת ביותר פתיחות לעומת אזורים אחרים (בניטרול המרכיב הקהילתי). כתוצאה מכך קיימת התנגדות מועטה יחסית ויותר ביקוש והיענות לפרויקטים שונים בתחום השילוב. לכן מומלץ לעודד תהליכים מסוג זה ראשית בפריפריה, שם הם יבחנו בזהירות, ואם יצליחו ליצור ביטחון בקרב כלל הציבור החרדי הם יזלגו בהדרגה גם לערים החרדיות ולשתי ערים הגדולות.

• דיפרנציאציה קהילתית

למרות שהחברה החרדית מורכבת מקהילות רבות ומגוונות, ניתן לחלקה באופן גס לליטאים, חסידים וספרדים.

המאפיין העיקרי של קהילה הליטאית הוא אידיאל לימוד התורה. בקהילה זו עצם הלימוד מהווה מטרה בפני עצמה, והאברך נמדד בעיני הסביבה ע"פ התמדתו בלימוד תורה. עובדה זו משפיעה באופן מהותי על מעמדו החברתי, טיב השידוך וכדומה. זו הסיבה שבגינה האברכים הליטאים נשארים שנים רבות יותר בכולל (בהשוואה לחסידים והספרדים), והישיבות הליטאיות הן המתנגדות ביותר לשילוב לימודי אמ"מ.

לעומתם, ערכי החסידיות מושתתים על שילוב המצוות בחיי המעשה. בקהילה זו אחוז המועסקים והעצמאים גבוה יחסית וישנה הבנה של צרכי הפרנסה. לכן יש לעשות שימוש בהסברה נכונה בקרב הקהילה לצורך הבהרת הקשר בין רמת ההכשרה (השכלה) לרמת השכר בשוק העבודה המודרני.

בנוסף, לחסידיות מבנה היררכי ברור, בראשו האדמו"ר הוא הקובע היחיד ועל פיו ישק דבר. לכן כל פעילות בתחום רגיש זה מוכרחה לעבור דרך חצר האדמו"ר, ומרגע קבלת האישור כל החסידות על מוסדותיה מתיישרת עם ההחלטה.

הציבור הספרדי נחשב באופן מסורתי למתון ביותר מבין פלגי החברה החרדית. ציבור זה מאופיין בפתיחות לשילוב בכלל ולנושא האמ"מ בפרט, אך החיכוך האשכנזי-ספרדי בולם תהליכים טבעיים המתרחשים בקרבו. למרות זאת, אחת ההשלכות של דינמיקה זו היא - פרויקט המתקבל ללא התנגדות בציבור האשכנזי, מקבל תעודת הכשר ויכול להפוך לקונצנזוס בקרב הציבור הספרדי.

כולל

לאחר החתונה עוברים בחורי הישיבות למסגרת לימודים בכולל המיועד לאברכים (חרדים נשואים). החל מרגע זה הופך האברך הצעיר לעצמאי בעיני הקהילה, והוא בעל מחויבות לפרנס את ביתו ומשפחתו לצד מחויבויותו הדתיות. לאחר מספר שנים בכולל רשאי האברך לעזוב ולהקדיש את ימיו לפרנסה.

למראית עין, נראה כי הכולל המשמש אברכים להם מותר לעסוק במלאכה או לרכוש הכשרה לצורך כך כמסגרת נוחה לשילוב לימודי אמ"מ, אך אין כך הדבר. לימודי אמ"מ במסגרת הכולל מהווים עירוב של קודש בחול, חיבור שהקהילה החרדית בישראל ככל הנראה אינה מוכנה לו בשלב זה.

מקרה שאירע לאחרונה מעיד על כך. כולל המשלב לימודי תורה לצד הכנה ללימודים אקדמיים, מעין כולל לסטודנטים, פירסם מודעה בחלק מהעיתונים החרדים. בעיניים חילוניות נראה הכולל כפתרון מושלם, סטודנטים חרדים יוכלו להיעזר בכולל כדי לשמור על דרך התורה במקביל ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה. הפירסום עורר תגובה קשה. שורת רבנים בכירים יצאה כנגד המהלך ואסרה להירשם לכולל בטענה כי הוא מהווה עירוב אסור של קודש בחול. התגובה עוררה הד גדול פי כמה מהפירסום הראשוני והמסר הובן.

מכך ניתן להסיק כי חיבור בין כוללים ללימודי חול שונים אינו נראה נכון בשלב זה. היעדר מוכנות מספקת בחברה החרדית לחיבור שכזה ימשוך אש מיותרת, דבר שעלול להזיק לתהליך השילוב בכללותו.

עם זאת, אין מניעה שאברך יתור אחר מקורות פרנסה ואף ירכוש הכשרה מסוימת במקביל ללימודיו בכולל אך מחוצה לו. נתינת כלים כאלו מאפשרת לאברך לטעום בזהירות את שוק העבודה וההכשרה בזמן שהוא עדיין במעמד אברך. בעקבות זאת הוא אינו צריך להתמודד בשלב הראשוני עם הקשיים החברתיים הכרוכים בכך, עובדה המהווה יתרון ברור.

נשים

דו"ח זה עוסק במערכות חינוך ולימוד לבנים וגברים חרדים, למרות זאת יש מקום לגעת בקצרה גם במוסדות החינוך לבנות. מערכת החינוך החרדית לבנות דומה וקרובה יותר למערכת החינוך הממלכתית ולשוק העבודה בישראל (שפיגל, 2011).

במערכת חינוך זו ניכרת התקדמות חיובית בשנים האחרונות. בקצב מתון אך מתמשך מחלחלים בהדרגה מבחני בגרות במתמטיקה, אנגלית ולשון, בגרויות במקצועות הטכנולוגיים ועוד. כך נדחקים באיטיות מבחני סאלד ואת מקומם תופסת הבגרות הרשמית. תהליך זה היה נפוץ בעבר בעיקר בצפון, אך לאחרונה החל להתעורר גם בשתי הערים הגדולות.

הסיבה להיווצרות התאמה זו היא ההבנה בהנהגה החרדית (בעיקר הליטאית) כי קשיי הפרנסה בחברה החרדית מצריכים את הגדלת שכר הנשים שתומכות בבעליהן הלומדים. הפנמה של צרכי שוק העבודה המודרני לצד הימנעות מפגיעה באידיאלים חרדיים הביאה למסקנה כי בגרות מלאה לנשים היא האמצעי הנכון.

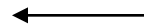
כמו תהליכים רבים בחברה החרדית, גם תהליך זה יתרחש בזהירות, בהדרגה ובאיטיות. על משרד החינוך לטפח ולתמרץ אותו בשיתוף פעולה עם מנהלי הסמינרים. חשוב לציין כי גם במוסדות בהם נערכים מבחני

סאלד, רמת האמ"מ ושאר מקצועות היסוד טובה באופן יחסי, על כך תעיד העובדה כי הנשים החרדיות משתלבות היטב במערכת ההשכלה הגבוהה ובשוק העבודה.

מעבר לנושא הברגרות, יש מקום לשפר את שימור שפת האנגלית במוסדות לבנות. בדומה לבנים, הבנות החרדיות מצויות בסביבה שבה שפת האנגלית נדירה יחסית. כפועל יוצא מכך הבנות מתקשות לשמר את השפה ולתרגלה מעבר לשעות הלימוד בבי"ס. בעקבות זאת, קיימים פערים בין רמת השליטה באנגלית של נשים חרדיות וחילוניות.

פתרון אפשרי לבעיית השימור יכול לבוא בדמות ספרות חרדית באנגלית שתיובא מקהילות חרדיות בחו"ל. קיומן של ספריות באנגלית בסמינרים לבנות, ואף שילובן של הספריות במערך לימודי האנגלית (באמצעות דו"חות קריאה לדוגמה) תשפר משמעותית את מידת השליטה באנגלית של מסיימות הסמינר.

פתרון ג' – מסגרות הכשרה הבסיסית

אם כן, מאחר ושילוב לימודי אמ"מ במסגרת תוך-מוסדית (ישיבות וכוללים) מסתמן כלא ריאלי או קשה להשגה, נדרש לאתר פתרון חלופי. מניתוח המצב נראה כי שני קשיים עיקריים עולים מהשטח:

- בחורי ישיבות – היעדר הסכמה מצד ראשי הישיבות.
- אברכים – היעדר תמריצים מספקים להשתתף.

לכן על מנת לחתור לפתרון נכון וישים יש לייצר **הסכמה ותמריצים**.

הסכמה:

במהלך תקופת המחקר נוכחנו לדעת כי מסגרות הכשרה המיועדות לאברכים מאכלסות גם לא מעט בחורי ישיבות. השתתפות במסגרת שכזו דורשת הסכמה שבשתיקה מצד ראש הישיבה לבחורים מסוימים המתאימים לכך.

למעשה ברגע שהמסגרת מופעלת ע"י בן הקהילה (ולא ע"י הממסד), היא מיועדת באופן רשמי לאברכים וראש הישיבה מכיר באופן כללי את התכנים המועברים שם, מושגת הסכמה שקטה לבחורי ישיבות מסוימים המתאימים לכך. כל זאת כמובן באופן לא רשמי ולא בכל הקהילות, אך תהליך איטי של הכרת המסגרת והסתגלות אליה תעשה את שלה.

תמריצים:

במבט מבחוץ נראה כי קושי זה הוא הפחות מורכב מבין השניים, אך לא כך הדבר. החסם העיקרי שמונע ממסגרות אמ"מ שונות להתפתח הוא היעדר תמריצים מספקים להשתתף ולהשקיע בקורסים. על כן, בכדי להגדיל את אטרקטיביות המסגרות יש ליצור מערכת תמריצים שתעודד השתתפות והשקעה מצד התלמידים.

יצירת תמריצים להשתתפות במסגרות ההכשרה הבסיסית:

1. **קורסים מבוקשים**

2. **מערכת קורסים מודולרית המעודדת המשכיות**

3. **תעודה רשמית**

4. **אפיק מעבר**

(1) **קורסים מבוקשים** – על מנת שהתלמידים יעשו את הצעד הראשון בהכשרה הבסיסית, יש למשוך אותם באמצעות קורסים המבוקשים ע"י הציבור החרדי. אנגלית בסיסית, מחשבים לשוק העבודה, מתמטיקה לשוק ההון וסדנאות שונות להכנה לעבודה יביאו למספר גבוה של משתתפים שיחשפו למסגרות ההכשרה הבסיסית.

כדי לעבור את מחסום הפחד הראשוני של לימוד אמ"מ בתוך השכונות והערים החרדיות, ניתן להשעין את מסגרות ההכשרה הבסיסית על מערכת החינוך הלא-פורמאלי. אותן כיתות שבהן ילמדו ילדים, ישמשו גם ללימוד צעירים ומבוגרים. אברך צעיר המודע לקשיים אותם חווים חבריו הלומדים במכללות, זאת בשעה שילדו בין ה- 10 לומד אנגלית בקלות, ימהר להירשם בעצמו לקורס אנגלית למבוגרים.

(2) **מערכת קורסים מודולרית המעודדת המשכיות** – לאחר שעשו את הקורס הראשון, יש לתמרץ את התלמידים להמשיך בהכשרה. לשם כך יש לאפשר להם לקחת קורסים משלימים (אנגלית למתקדמים לדוגמה), או לבחור במסלול מובנה מתקדם יותר – השלמת בגרויות, אפיק מעבר או תעודה רשמית. לתמרץ המשך ההכשרה צריך להיות גם פן כלכלי, ראה סעיף מימון לדגשים נוספים.

(3) **אפיק מעבר** – בקורסי האמ"מ הקיימים, חלק ניכר מהמשתתפים המשיכו לאחר מכן למכינה קדם-אקדמית, זאת ללא שום תמריץ לעשות זאת וללא אפיק מעבר מוסדר. עובדה זו מעידה כי ההכשרה הבסיסית מהווה מדרגת ביניים, מעין מקפצה לאקדמיה או להכשרה מקצועית אחרת וכן כי תמרוץ נוסף בדמות אפיק מעבר ירחיב משמעותית את מספר הפונים לאקדמיה ולמסגרות ההכשרה הבסיסית במקביל.

אפיק מעבר אפשרי הוא הכרה במסגרות ההכשרה הבסיסית כקדם מכינה המוכרת ע"י הות"ת. ברוב המכינות הקיימות במכללות החרדיות, נדרשים התלמידים לעבור שלושה חודשי קדם מכינה טרם בחינת המימ"ד. מסלול אפיק המעבר יאפשר לתלמידים לעשות את הקדם מכינה במסגרת נוחה יותר

שאינה מחייבת ומחוץ לכותלי האקדמיה, זאת ללא הצורך להתמודד עם הקשיים החברתיים הכרוכים ביציאה לאקדמיה. באופן טבעי מסלול זה מצריך פיקוח הדוק מצד הות"ת.

(4) **תעודה רשמית** – קיומה של תעודה רשמית מעודד שני תמריצים – פנימי וחיצוני. תמריץ חיצוני – מעודד הרשמה, תמריץ פנימי – מעודד מחויבות והשקעה בקורס. מקורסי האמ"מ הקיימים ניתן ללמוד כי היעדר תעודה רשמית גרם לחלק מהמשתתפים לוותר על המבחנים המסכמים. כתוצאה מכך, מידת ההשקעה שלהם הייתה פחותה באופן משמעותי.

התמריץ החיצוני משמעותי הרבה יותר. קשיי ההשמה של עובדים חרדים ידועים לכל, אחת הסיבות העיקריות לכך היא העובדה שלמעסיקים אין שום אמצעי לאיפיון יכולות העובדים החרדים. היעדר תעודת בגרות ורזומה צבאי מביאים לכך שחרדי ללא תואר אקדמי נחשב לחסר כישורים לחלוטין בעיני מעסיק חילוני.

לשם כך יש ליצור תעודה רשמית ייעודית לגברים חרדים, בדומה לתעודת סאלד הניתנת לנשים חרדיות. התעודות הקיימות כיום במשרד החינוך אינן רלוונטיות לציבור החרדי, יש צורך בתעודה המותאמת למצבו המורכב והייחודי. אנו נידרש לפרסם תעודה זו בקרב הציבור החרדי ובקרב מעסיקים פוטנציאלים.

להערכתנו, הפקת תעודה רשמית תגדיל משמעותית את התמריצים לרכישת הכשרה בסיסית וכתוצר לוואי תשפר באופן מהותי את שיעורי ההשמה של גברים חרדים שאינם אקדמאים.

מודל :

כיתות לימוד בשכונות ובערים החרדיות שיעסיקו מורים חרדים ויופעלו ע"י יזם מקומי וגוף מתמחה (בדומה למודל החינוך הלא-פורמאלי). הן יוגדרו באופן רשמי כמיועדות לאברכים אך ישמשו גם אוכלוסיות אחרות. תכני הלימוד יכללו קורסים מבוקשים לצד מסלולים מובנים להשלמת בגרויות, אפיק מעבר ותעודה רשמית.

דגשים נוספים :

מימון – בדומה למודל החינוך הלא-פורמאלי, גם מסגרות ההכשרה הבסיסית יהיו סמי-פרטיות, חלק מהמימון יגיע מצד התלמידים וחלקו האחר מצד המדינה. לקורסים המבוקשים תהיה עלות חודשית, אך ככל שההכשרה מתקדמת ורמת הקושי עולה המחיר צריך לרדת כדי לתמרץ המשכיות. כמו כן, מומלץ שהמוסד המפקח על לימודי אפיק המעבר (ות"ת) הוא גם זה שיתקצבם, על מנת שתישמר יכולת פיקוח אפקטיבית על רמת הלימודים.

מוקדי יעוץ והכוונה – במשך הזמן, יהפכו באופן טבעי מסגרות ההכשרה הבסיסית גם למוקדי יעוץ והכוונה אקדמית. זאת, מתוקף היותן מקור מידע אמין בעניינים אקדמיים ותעסוקתיים, ומיקומן בשכונות ובערים

החרדיות. מוקדי היעוץ ישמשו את כלל האוכלוסיה באזור ובפרט את תלמידי ההכשרה הבסיסית שסקרנותם אודות האקדמיה ודאי תתעורר במהלך ההכשרה.

קשר מפרה בין ההכשרה הבסיסית לפרויקט המורים – תמריץ משמעותי ביותר להשתתפות במסגרות ההכשרה הבסיסית הוא אפשרות ההשמה בסיומו של הקורס. מיותר לציין שאפשרויות ההשמה מוגבלות בתום הכשרה זו. אולם, כידוע קיים מחסור אקוטי במורי חול ובאברכים בעלי ידע במתמטיקה ואנגלית. על כן, בהמשך הדרך מומלץ לגייס מועמדים לפרויקט ההכשרה למורים מבין מסיימי קורסי ההכשרה הבסיסית, פעולה אשר ללא ספק תתרום לשני הפרויקטים.

בעמוד הבא מוצגת טבלה המסכמת את צעדי המדיניות המומלצים לצורך יישום פתרון ג'.

פתרון ג': פרויקט ההכשרה הבסיסית

צעדי מדיניות מומלצים

פרויקט	שלב	באחריות	תת-שלב	צעד מדיניות מומלץ	הערות
פיילוט ההכשרה הבסיסית	פיילוט	רשויות מקומיות	סיוע ראשוני	הקצאת כיתה	סיוע במימון פתיחת כיתה ראשונה לשיקול הרשות.
				סיוע באיתור יזמים מקומיים	
	משרד החינוך + ות"ת	משרד החינוך + ות"ת	בחירת שותפים לפרויקט	בחירת הגוף המתמחה	בעל ניסיון והתמחות, יכולת פיתוח התכנים והכשרת המורים.
				בחירת היזמים המקומיים	בעל יכולת לגיוס כיתה ראשונה.
				בחירת מתאם הפיילוט	גוף מתאם מטעם משרד החינוך וות"ת.
	משרד החינוך + ות"ת	משרד החינוך + ות"ת	הסקת מסקנות רגולציה	העמדת תקציב למספר כיתות	קביעת כמות הכיתות בפיילוט לשיקול משרד החינוך וות"ת.
				ניתוח תוצאות הפיילוט	ניתוח יעילות והשפעת ההכשרה.
				קביעת יעדים ורגולציה להרחבת הפרויקט	ע"פ ניתוח התוצאות.
	משרד החינוך + ות"ת	משרד החינוך + ות"ת	תקצוב	תקצוב הפעלת הפרויקט	תקצוב פר כיתה או פר תלמיד, בהתאם למסלול ההכשרה.
				קביעת תנאים אקדמיים לאפיק המעבר	הכרה באפיק המעבר כקדם-מכינה.
תכנון מנגנון הפיקוח				לשיקול הות"ת.	
משרד החינוך	משרד החינוך	תקצוב	תקצוב חלקי של לימודי אפיק המעבר	לשיקול הות"ת.	
			קביעת תנאים אקדמיים לקבלת התעודה	יש להגיע לרמה אקדמית נאותה שתושג במסגרת זמן סבירה.	

תכנון מנגנון הפיקוח	בדומה לתעודת סאלד.			
הנפקת תעודה ייעודית לגברים חרדים	תעודה רשמית של משרד החינוך.	ביצוע		
הפצת מידע אודות התעודה	בציבור החרדי ובקרוב מעסיקים פוטנציאליים.	הסברה		

שת"פ עם מוסדות שונים – מסגרות ההכשרה הבסיסית יכולות לשמש גם מוסדות שונים לצורך הכשרת אנשי הצוות החרדים שלהם. בין היתר יוכלו המסגרות לתת מענה למינהלת השירות האזרחי-לאומי, צה"ל, מוסדות מדינה וחברות שונות שיבקשו להכשיר את עובדיהן החרדים. כמו כן, **מסלול ייעודי לשילוב חרדים במגזר הציבורי**, ימשוך להערכתנו פונים רבים. תכני, מאפייני ודרישות המסלול יקבעו ע"י הגוף הציבורי שיבקש להעסיק אותם.

פרק ג' – מכינה קדם-אקדמית לסטודנטים חרדים בכל מקצועות

האקדמיה

מבוא – נקודת מוצא

המכינות הקדם-אקדמיות פועלות בישראל החל משנות ה-60. מטרתן היא הנגשת מערכת ההשכלה הגבוהה בפני צעירים שתעודת הבגרות שלהם אינה מספקת לכניסה למוסד אקדמי, או כאלו שזקוקים לריענון לאחר חלוף מספר שנים מאז עשו את בחינות הבגרות. רוב תלמידי המכינות בישראל מגיעים למכינה בכדי לרכוש כרטיס כניסה לאקדמיה, הם אינם זקוקים להכשרה משמעותית אלא רק לתחליף – או 'ריענון' -- לתעודת הבגרות. לרובם שליטה סבירה באנגלית מעצם נוכחותם במדינה מודרנית ומערבית, אנגלית היא חלק אינטגרלי מסביבתם. פרט לאנגלית הבסיסית שלמדו בבית, שליטתם בשפה נרכשה מאמצעי מדיה, תרבות וטכנולוגיה המבוססים אנגלית. על כן, השפעת הסביבה הייתה להם למכינה.

לכל אותם בוגרי מערכת החינוך הממלכתית (כולל המגזר הערבי) והממלכתית-דתית קיימת לכל הפחות רמת מתמטיקה בסיסית, לרובם רמה גבוהה יותר. חשוב לזכור כי ילדים שנשרו בשלב מוקדם מבי"ס, בעיקר מקרב החינוך הערבי, הם לא אותם צעירים המבקשים לרכוש השכלה אקדמית. מכיוון שבסיס מתמטי יציב כבר קיים, עיקר המאמץ בתחום המתמטיקה במכינה מתמקד בהתקדמות מהירה להשלמת 3-5 יחידות, כל תלמיד בהתאם ליכולתו ובהתאם לתואר אליו הוא מעוניין להגיע.

בנוסף, חלק מתלמידי המכינה כבר עברו מבחן פסיכומטרי אחד לפחות, ולכולם השליטה הנדרשת במיומנויות מחשב.

לעומתם, הסטודנטים החרדים מגיעים למכינה ללא ידיעת אנגלית בסיסית. רובם נדרשים להתחיל מרמת ה-ABC, מיעוטם מכיר מילים ספורות. בדומה לאנגלית, הצעירים החרדים מגיעים למכינה עם פער עצום במתמטיקה. לימודי החשבון במערכת החינוך החרדית נפסקים בכיתה ו'-ז', רוב התלמידים לא עוברים את רמת השברים, מיעוטם שולט בחישוב אחוזים. זאת ועוד, לחלק מבוגרי מערך החינוך החרדי קושי עצום בהבעה בכתב, לחלקם ליקויים בכתבה עברית.

אם כן, מדובר בשתי אוכלוסיות שונות לחלוטין עם דרישות וצרכים אחרים. זאת עוד בטרם נגענו בהיבטים החברתיים והדתיים (בהם נעסוק בהמשך) המבטאים את המרחק העצום בין העולם החרדי לבין האקדמיה.

לכן ברור כי ההכנה הנדרשת לאותו תלמיד חילוני ממוצע, שונה לחלוטין מההכנה הנדרשת לאחיו החרדי. בשונה מכלל האוכלוסיה, תלמידי המכינה החרדים זקוקים להכשרה משמעותית ולסגירת פערים אינטנסיבית ברמת היסודות. זוהי מלאכה קשה ואיטית הדורשת מאמץ רב הן מצד התלמידים והן מצד המוסדות. הבעייתיות אפוא טמונה בעובדה שהמכינה החרדית הקיימת בנויה על מודל המכינה החילונית.

מתוך ההבנה כי **הבדלים ברמת ההשכלה באים לידי ביטוי בשוק העבודה ע"י פערים בשכר ובאיכות המשרות**, קיים צורך עז ביישור קו טרם הכניסה לתואר ובנתינת הזדמנות שווה לרכישת השכלה הממצה את הפוטנציאל הקיים. הקהילה החרדית מסוגלת וצריכה לספק את הרופאים, מהנדסים, כלכלנים ופסיכולוגים של הדור הבא. שילוב אמיתי ונכון יגיע רק כאשר האקדמאים החרדים ישתלבו בשוק העבודה כשוויים בין שווים.

פתרון ד' – המכינה האופטימלית

יהאוכלוסייה החרדית – לאוכלוסייה זו מאפיינים ייחודיים: הבאים מקרבה הם חסרי רקע מינימלי בלימודים כלליים (גברים), בעלי רקע לימודי נרחב אך ללא הכרה פורמלית (נשים), אחוז גבוה של תלמידים נשואים והורים לילדים, רקע סוציו-אקונומי נמוך מאוד, צורך בתשתיות נפרדות לגברים ולנשים ועוד.

כתוצאה מכך נדרשת התייחסות ייחודית לאוכלוסייה זו, השונה מזו הניתנת לאוכלוסייה הכללית, בעוד כיום היחס לאוכלוסיות אלו דומה. יש להכיר בצורך במכינה דיפרנציאלית לאוכלוסייה זו ולייצר מערכת מותאמת מבחינה מנהלתית ולימודית לסטודנט החרדי ולהגדיר מעטפת סיוע ייחודית. ברגע שייעשו ההתאמות הנדרשות לאוכלוסייה זו, ההשתלבות תלך ותגדל".

(המלצות הועדה לבחינת פעילות המכינות הקדם-אקדמיות, פרק המלצות מפורטות סעיף 20)

דו"ח ועדת אריאב הכיר בצורך לייסד מכינה ייחודית לחרדים, הכוללת מעטפת מתאימה שתופעל בתוך הקמפוסים החרדים. בדו"ח זה נעסוק ונתעמק בעיצוב נכון של מנגנון המכינה החרדית על כל מרכיביה וביניהם מעטפת מותאמת לצרכי וקשיי התלמידים החרדים.

מטרתו של מודל המכינה החרדית היא לתת מענה לכל אחת מהבעיות העולות משילוב חרדים באקדמיה. לשם שיפור רמת המכינה במקביל לצמצום שיעור הנשירה, ובכדי להעלות את רמת הקושי במכינה לצד הרחבת מספר הסטודנטים החרדים, יש לשמור על האיזון הנכון שקיים בין מרכיבי המכינה.

לכן המלצתנו היא להפעיל את מודל המכינה האופטימלית קודם כל במסגרת פיילוט. כך ניתן יהיה לפקוח עין מקרוב, לפתח ולהתאים את המודל בזמן אמת ורק לאחר מכן להחילו בשטח. בנוסף לכך, אנו ממליצים כי תעודת סיום המכינה תהווה כרטיס כניסה לכל מוסדות הלימוד. מכינה כלל-אקדמית תאפשר הקצאת הסטודנטים לתארים המתאימים להם ותעודד תחרות בריאה בין המכינות.

מרכיבי המכינה:

• סדנת הכנה לאקדמיה - פתרון אפשרי לבעיית היעוץ וההכוונה

אחת מהסיבות העיקריות לנשירה היא העובדה שהצעיר החרדי מגיע לאקדמיה ללא מידע רלוונטי על המסלול הארוך אותו הוא מבקש לעבור. רובם מגיעים להחלטה ופשוט מתייצבים במעמד ההרשמה כאשר כל המידע שבידם מבוסס על שמועות והמלצות מקרובים. מילים רבות נכתבו על הצורך ביעוץ והכוונה לסטודנטים החרדים אך היעדר מנגנון ובעיית ניגוד העניינים (הרי אף אחד לא רוצה להרתיע את הסטודנטים מלהיכנס לאקדמיה) מנעו מפתרון להופיע.

פתרון אפשרי לבעיה הוא מיסוד סדנת הכנה לאקדמיה. סדנה דו-יומית, טרם פתיחת הלימודים, שתפרוס בפני הסטודנטים לעתיד את כל המידע הרלוונטי הדרוש להם. מידע זה כולל את דרישות ומרכיבי המכינה (כפי שיוצגו בהמשך), פירוט נושא המלגות, דרישות סף לתארים השונים (מכינה ופסיכומטרי) והסבר קצר על הפסיכומטרי.

כמו כן מומלץ להעניק מידע הנוגע לתואר עצמו. פירוט של התארים השונים כולל הדרישות האקדמיות והמנהליות שלהם, פירוט קצר של מאפייני הקורסים העיקריים בתואר, גישה לסילבוסים של הקורסים בתואר (כולל תיאור קורס קצר). המטרה היא שהסטודנטים לעתיד ידעו מה דורש מהם התואר. לאחר מכן חשוב שידעו מה הוא נותן להם בשוק העבודה – הצגת אפשרויות ההשמה ושכר ממוצע של בוגרי התארים השונים.

ביום השני של הסדנה כדאי להעביר סמינר בנושא מיומנויות למידה. חשוב לזכור כי החרדים מורגלים לדרך לימוד שונה לחלוטין מזו הנהוגה באקדמיה. בין היתר יש ללמד כיצד עוקבים ומסכמים את החומר בכיתה, מהי חשיבות התרגול העצמי ואיך לומדים בבית, מהי הדרך הנכונה ללמוד ולגשת למבחן ועוד.

אין מטרתה של הסדנה לשמש יום פתוח לאותו המוסד אלא הנחת כל האינפורמציה בפני הסטודנט באופן אובייקטיבי לחלוטין, זאת על מנת שידע עם מה הוא מתעתד להתמודד בארבעת השנים הקרובות. על כן, באחריות הות"ת להפיק מסמך שיכיל את כל המידע האובייקטיבי שיימסר לסטודנטים ולמעשה ינחה ויתווה את הסדנה.

פתרון חלופי אם כי מורכב יותר הוא מודל תקצוב קבוע לייעוץ והכוונה: כל סטודנט חרדי שיירשם במוסדות הלימוד ידרש לעבור תהליך ייעוץ והכוונה ע"י אחד מגופי הייעוץ והכוונה שיוכרו ע"י הות"ת. זה יהיה תנאי הכרחי לקבלת מילגה/השתתפות במכינה. על הגופים להיות בלתי תלויים ונפרדים לחלוטין ממוסדות הלימוד, אופי ותוכן שיחת הייעוץ ייקבעו ע"י הות"ת. באחריות הות"ת לתמחר את התועלת הכמותית מהקטנת שיעור הנשירה בעקבות הייעוץ ובהתאם לזאת לתקצב את גופי הייעוץ פר סטודנט.

• הקבצות

המכינה החרדית, ככל המכינות, מעלה שאלה לא פשוטה – מהי הדרך הנכונה לשלב בין עיקרון הייעודיות לבין עיקרון ההומגניות? מחד גיסא קיים צורך במרכיב ייעודי (לפי תואר) כיוון שאין סיבה שמשפטן לעתיד ילמד את אותה רמת המתמטיקה הנדרשת מכלכלן לעתיד.

מאידך גיסא, מומחי חינוך מסכימים כי במצב שבו יש לסגור פער רחב כל כך בשנה אחת, כיתות הומוגניות מבחינת רמה הן תנאי הכרחי להצלחה. ברור כי הימצאותם של שני סטודנטים בעלי רמות שונות באנגלית ובמתמטיקה באותה הכיתה פוגעת משמעותית במימוש הפוטנציאל של שניהם.

הדרך הנכונה לשלב את שני העקרונות היא שימוש בהקבצות. כל סטודנט יותאם לרמתו (מימד הרמה) ובנוסף תיסלל לו הדרך לתואר המתאים לו (מימד התחום). סטודנט שיבקש להתקבל למדעי המחשב ידרש להיות בהקבצה העליונה, וסטודנט שיבקש להתקבל למשפטים לא יצטרך להתמודד עם רמה גבוהה מידי של מתמטיקה. כמובן שבחירתם בתואר צריכה להתאים להישגיהם במכינה.

אולם, **חלוקה להקבצות אינה כלכלית ולכן מיושמת רק באופן חלקי**. כאשר מחזורי המכינה מצומצמים יחסית לציבור הכללי, ובנוסף נדרשת הפרדה בין נשים לגברים, פתיחת הקבצות משמעותה הכבדה ניכרת בהוצאות.

לפיכך יש לנטרל את מרכיב כלכלי זה ולתמרץ את המוסדות לפתוח מראש הקבצות לגברים ולנשים באנגלית ובמתמטיקה. **פתרון אפשרי הוא הכנסת מרכיב של תקצוב פר כיתה למודל התקציבי של המכינה החרדית**, כך למוסד ישתלם לפתוח כבר בתחילת השנה 2-3 הקבצות לכל מקצוע גם אם ישנם 10 תלמידים בלבד בכיתה.

להערכתנו, להקבצות חשיבות קריטית בהתמודדות עם האתגר הטמון במיצוי הפוטנציאל והקצאה נכונה של תלמידים לתארים.

• **אנגלית**

כבר בשנה הראשונה לתואר יתקלו הסטודנטים בצורך באנגלית, ספרי הקורס של רוב קורסי המבואות אינם מתורגמים לעברית. בהמשך התואר הם יתקלו בחומר לימוד ובמאמרים אקדמיים באנגלית. בתום לימודיהם, השליטה בשפה האנגלית תהיה תנאי נדרש בקורות החיים למשרות רבות, בוודאי לנחשבות בהן. לכן אין עוררין על הצורך בהטמעת השפה ברמה גבוהה ובצורה מהירה, איכותית ומלאה כבר בשלב המכינה.

לימודי אנגלית במכינה צריכים להתחיל עם מבחן רמה כבר בשיעור הראשון, לשם קביעת הרמה ההתחלתית איתה מגיעים הסטודנטים. לאור תוצאות המבחן יש לחלק את הכיתה לשתי הקבצות לפחות, מפני שבתחום לימודי השפה כיתות הומוגניות הן תנאי הכרחי ליצירת התקדמות אמיתית.

למרות הניסיונות הרבים במוסדות השונים, נכשלו כל הגופים בהנחלת שפת האנגלית לסטודנטים במכינה ואף במהלך התואר. גם המכינה למהנדסים ומכינת הטכניון לא הביאו את הסטודנטים החרדים לרמה שוות ערך לרמת חבריהם החילונים. הסיבה לכך היא שלמוסדות פשוט אין את הכלים הנכונים ללימוד אנגלית בסיסית.

הגופים היחידים שהצליחו עד כה במשימה הכמעט בלתי אפשרית של לימודי אנגלית לחרדים שוכנים מחוץ לאקדמיה, אלו גופי לימודי השפות הפרטיים. הגופים הפרטיים הם היחידים שיודעים להביא מבוגרים מרמת ה-ABC לרמה הנדרשת באקדמיה. הם מנוסים באבחון מדויק ומתמשך של מצבם של התלמידים וקידום ע"פ רמתם ההתחלתית וקצב ההתקדמות האישי. אם כן, נראה כי לגופים הפרטיים יש את הכלים הנכונים הדרושים למשימה, ניתן להיעזר ביכולותיהם בתוך הקמפוס תחת פיקוח אקדמי הדוק של המוסד.

כל שנדרש הוא שמורה אנגלית יעמוד בסטנדרטים למורי המכינה אותם קבע המל"ג, הוא יהיה כפוף למנהל האקדמי של המכינה שיאשר ויפקח מקרוב על ביצוע תוכנית הלימוד. הגוף הפרטי יעסיק את המורה ויעבוד מול המכינה במסגרת חוזה שינוסח בות"ת, כמובן שהשיעורים יתנהלו בתוך המוסד. כמו כן חשוב לציין כי **העלויות במקרה זה אינן בהכרח גבוהות יותר** מהעסקה ישירה של המורה.

לאחר השלמת השלב הבסיסי, עיקר העבודה הוא בקריאה עצמאית והגדלת אוצר המילים. שנים של לימוד עצמי במסגרת הישיבה מקנות לסטודנטים החרדים יתרון ברור בתחום העצמאי, לכן התמקדות בנקודה זו עשויה לשפר את ביצועיהם משמעותית.

לשם כך נדרשת **חובת קריאה שבועית** שתקבע חלק סביר מהציון עם אפשרות להגשת דו"ח קריאה באנגלית במהלך הסמסטר השלישי, רמת הטקסטים ואורכם יותאמו לרמת התלמידים. בנוסף, קיים צורך

בספרייה רחבה באנגלית, הכוללת גם חומרים חרדיים וחלקה טקסטים אקדמיים ברמות שונות. בסמסטר השלישי מומלץ ללמוד אנגלית מקצועית בכיתות ייעודיות, כל תלמיד בהתאם לתואר שלו.

על כל העוסקים בענף לזכור תמיד כי פערים בין חרדים לחילונים באנגלית יבואו לידי ביטוי בתלוש השכר. שליטה באנגלית נמנית על הכישורים הנדרשים בשוק העבודה הישראלי הנוכחי, והיא הופכת הכרחית משנה לשנה. באחריות הגורמים הרלוונטיים למצוא פתרון למצב הבעייתי, בטרם פערים בשפה הופכים לפערים בשכר ולתקרת זכוכית.

• מתמטיקה

היכולות המתמטיות הן אלו שקובעות בד"כ את החלוקה המסורתית בין תואר במדעים המדויקים (מדעי המחשב, מערכות מידע, כלכלה וכו') לבין שאר התארים. תלמידי המדעים המדויקים נתקלים כבר בסמסטר א' בקורס חדו"א/אינפי, וקורסים מבוססי מתמטיקה ממשיכים עד לשנה האחרונה.

אולם, גם בתארים כפסיכולוגיה ועבודה סוציאלית נדרשים התלמידים לעבור קורסי סטטיסטיקה והסתברות. לפיכך כל סטודנט זקוק למיצוי הפוטנציאל האישי במתמטיקה, זאת בשעה שהבסיס המתמטי איתו הוא מגיע למכינה רעוע וחסר. **הקושי להתגבר על הפער הרחב בשנה אחת ע"י לימוד מהיר ואינטנסיבי הוא מהגורמים העיקריים לנשירה.**

לאור כל זאת ישנה חשיבות רבה לניהול נכון של הקורס ושל המעטפת האקדמית סביבו. מבחן רמה שבועיים לכל היותר מפתיחת המכינה (אחרי מספר שיעורי בסיס) הוא הכרחי. אין לדחותו לתום הסמסטר הראשון או ליצור זיקה בינו לבין בחינת המימד.

לאחר המבחן יש לחלק את התלמידים ל-2-3 קבוצות. ישנה חשיבות רבה להקבצות במתמטיקה מפני שדרך ההתקדמות הנכונה - מהירה אך מביאה להפנמה אמיתית של החומר, דורשת הומוגניות בכיתה.

בוחרן שבועי קבוע יסייע לשמירה על נוכחות ועל מקסימום השקעה בכיתה ובבית לכל אורך השנה. כמו כן, המדידה השבועית תאפשר מעבר בין הקבוצות. אולם, תפקידו העיקרי והחשוב ביותר של הבוחרן השבועי הוא שמירת האצבע על הדופק. זאת מכיוון שבקצב לימוד אינטנסיבי שכזה, מספיק שבוע אחד שבו התלמיד נשאר מאחור בחומר וסיכוייו לנשור עולים משמעותית.

פרט לשיעורי הלימוד הרגילים, מוצע לקיים תגבור קבוע - שעות קבועות בשבוע שבהן יעסקו התלמידים בתרגול עצמאי, הכנת שיעורי בית והכנה למבחנים, וביניהם יסתובב מורגל מסייע. שיטה חדשנית זו נהוגה כיום בחלק ממכוני הלימוד הפרטיים אך לא רק, היא נהוגה גם בשיבה, שמה "שואל ומשיב" והסטודנטים החרדים מורגלים בה מגיל 13. שעות התגבור אינן מוגבלות למתמטיקה בלבד, ראה פירוט נוסף בנושא זה בסעיף מעטפת אקדמית.

להערכת גורמים מוסמכים, שנה אינטנסיבית בת שלושה סמסטרים, בה ילמדו מתמטיקה 3-4 פעמים בשבוע, 6-8 שעות שבועיות במשך 40 שבועות לימוד סך הכל, תביא את כל הסטודנטים לרמה הנדרשת. במקביל להעלאת הרמה והקושי, יש לעשות שימוש בכלים תומכים מתוך המעטפת המוצעת כדי לשמר שיעורי נשירה נמוכים ולמצות את הפוטנציאל הטמון בסטודנטים החרדים.

• כתיבה מדעית

אנשי הוראה מדווחים על קשיים בהבעה בכתב בקרב סטודנטים חרדים. הסיבה לכך פשוטה, סטודנטים חרדים מעולם לא נדרשו לעסוק בכתיבה וחיבור במהלך לימודיהם בישיבה. כמו כן, לסטודנטים רבים עברית אינה מהווה שפת אם והם למדו כל חייהם באידיש.

באופן כללי ניתן לומר כי ישנם ליקויים רבים בכתיבה עברית, לכן נדרש יישור קו כבר בהתחלה, ולאחר מכן הכנה ליכולת גבוהה של הבעה בכתב כנדרש משאר הסטודנטים בישראל.

גם כתיבה מדעית תתחיל במבחן רמה, אך כאן אין צורך בחלוקה להקבצות. שיעורי עזר ינתנו לאלו שיזדקקו להם (ע"פ מבחן הרמה) החל מהסמסטר הראשון כחלק מהמעטפת האקדמית. המטרה היא שבתום המכינה כל התלמידים יוכלו לנסח עבודה קצרה בצורה סדורה, בהירה וקוהרנטית וללא ליקויים בכתיבה.

• מחשבים

תפוצתם של מחשבים במגזר החרדי עלתה משמעותית בשנים האחרונות. כפועל יוצא, כמעט כל החרדים שמגיעים לאקדמיה יודעים לתפעל מחשב ומנוסים בגלישה באינטרנט. עם זאת, באחריותה של המכינה להכיר להם את שימושי של המחשב ככלי עבודה באקדמיה ובשוק העבודה.

הנושא העיקרי בקורס זה צריך להיות יישומי אופיס. הכנת עבודות כתובות בוורד, הגשת תרגילים נומריים באקסל וכתיבת מצגות בפאוור פוינט מהווים הכשרה פרקטית ורבת ערך. אין ספק כי חומר הלימוד מהקורס ישמש את הסטודנטים בשנים הבאות באקדמיה ומחוצה לה. מעבר לכך אפשר לתת לקורס פן ייעודי בסמסטר השלישי, ניתן לערוך היכרות עם מערכות המידע השונות שישמשו את הסטודנטים במהלך התואר, כל אחד בהתאם לתוארו.

מעטפת

דו"ח ועדת אריאב דן בהרחבה בנושא המעטפת הדרושה לאוכלוסייה החרדית:

"הוועדה ממליצה כי כל מכינה תחוייב להפעיל מערך של הכוונה והדרכה ללומדים בה. כיום ישנה מעטפת כזאת המוענקת ללומדים במכינות מקרב אוכלוסיית יוצאי אתיופיה... נושא נוסף שהוכח כקריטי בקרב אוכלוסיות אלו הוא יצירת קשר אישי בין המכינה ללומד בה. לצורך זה, במסגרת מודל התקצוב שתכין הות"ת יובא בחשבון הצורך בקיומה של מעטפת הכוונה, הדרכה וסיוע ללומדים במכינות והמכינות יתוקצבו בהתאם לכך".

(המלצות הועדה לבחינת פעילות המכינות הקדם-אקדמיות, פרק המלצות מפורטות סעיף 18)

לפרויקט המעטפת המוצע שלושה רבדים – כלכלי, אקדמי ואישי. כל אחד מהרבדים משמש כמנוף למיצוי הפוטנציאל הטמון בסטודנטים החרדים. בשלב הראשון יישום המעטפת יצמצם את שיעור הנשירה מכיוון שרוב הסיבות לנשירה נובעות מהיעדר מעטפת מתאימה. זאת במקביל לשיפור הרמה האקדמית.

בשלב השני, הצלחת הפרויקט תוריד את מחסום הפחד בפניו עומדים כל אותם צעירים המעוניינים ברכישת השכלה אך חוששים מהשפעותיה. להערכתנו, הצלחת המעטפת תהא הקטליזטור המשמעותי ביותר לשילוב חרדים בהשכלה.

• מעטפת כלכלית

"כיוון שהחסם המרכזי העומד בפני מועמדים ללימודים במכינה הוא חסם כלכלי, מוצע להעלות את דמי הקיום המוענקים ללומדים במכינות הבאים מאוכלוסיית אלו... יש לבחון דרכים לאפשר מתן תמיכה כלכלית ללומדים במכינות מקרב אוכלוסיית אלו, בהתאם לקריטריונים ההולמים את מאפייניה של כל אוכלוסייה."

(פרק המלצות מפורטות סעיף 20א)

למעטפת הכלכלית שתי מטרות, הראשונה והברורה היא הנמכת החסם הכלכלי בפניו עומדים סטודנטים חרדים. השניה והלא פחות חשובה היא תמרוץ נכון של הסטודנטים למיצוי הפוטנציאל האישי. שתי המטרות כרוכות זו בזו ולמעשה השפעתם של התמריצים הכלכליים אפקטיבית יותר דווקא בעקבות קיומו של החסם הכלכלי.

אי לכך אנו ממליצים להעניק בכל מכינה וכחלק מהמעטפת מלגות מצוינות שונות, כגון מלגת קיום סמסטריאלית. מלגת מצוינות זו נראית כמתאימה למכינה, כך יראה התלמיד תמורה מהירה להשקעתו וידע שארבעת החודשים הקרובים פנויים ללמידה. באופן טבעי אותם מצטייני מכינה ימשיכו לתארים אותם הות"ת מבקש לקדם.

בנוסף, כדי לחזק את הפן האישי במעטפת יש להעניק מלגות חונכות אישית לסטודנטים חרדים לתואר ראשון שיחנכו תלמידי מכינה (ראה פירוט במעטפת אישית).

לשם הכוונת שאר הסטודנטים לתארים להם זקוק המשק הישראלי נדרש פתרון אחר - הלוואות קיום מותנות. ההלוואות ינתנו לסטודנטים חרדים במכינה ובתארים אשר יקבעו ע"י הות"ת, הן יתקבלו על בסיס חודשי לסטודנטים שעומדים במחויבויות האקדמיות ויוחזרו בתום תקופת הלימודים. גובה ההחזרים יותאם לאחוז קבוע מהשכר, מנגנון שיחליש את התמריצים השליליים בהשוואה להחזר קבוע. כמו כן, יש לסבסד חלק ניכר מהריבית וההצמדה (כנהוג בהלוואות סטודנטים) כדי לאפשר פריסה אופטימלית של החזרים.

להערכתנו, שימוש מושכל בתמריצים כלכליים ישרת את מטרות כל הגופים הפועלים בענף. אין ספק כי קיומה של מעטפת כלכלית נכונה תרחיב משמעותית את מספר הסטודנטים החרדים במקביל למימוש מלוא הפוטנציאל האישי שלהם.

• מעטפת אקדמית

רוב הסטודנטים בישראל אינם פונים כלל לגיבוי אקדמי, אלו שכן מנצלים רק אחוז קטן מהמגיע להם. מאחר ובמקרה שלפנינו למעטפת האקדמית חשיבות יתרה, ההסתייעות בה אינה צריכה להיות אופציונלית אלא כחלק מתכנית הלימודים הקבועה.

מעטפת אקדמית תוסיף יוקרה למכינות החרדיות ותשפר את התמריצים לרכישת השכלה. כמו כן, התגובות לגיבוי האקדמי הקיים חיוביות מאוד, הן משפרות את נתוני הנשירה ודוחפות את הסטודנטים להשקעה הנדרשת.

כפי שצוין ישנה חשיבות רבה לתרגול ביתי של החומר הנלמד בכיתה, אך העובדה שהסטודנטים החרדים בעלי משפחות הופכת משימה זו לקשה עד בלתי אפשרית. בעקבות זאת, ובהתאם לעיקרון המעטפת האקדמית הלא-אופציונלית יש לקבוע תגבור קבוע. יש לעגן במערכת המכינה שעות קבועות פעם עד פעמיים בשבוע שבהן יעסקו הסטודנטים בתרגול עצמאי, הכנת שיעורי בית והכנה לבחנים ומבחנים בכל המקצועות, ביניהם יסתובב מתרגל מסייע.

מטרתו של התגבור הקבוע אינה מסתכמת בנתינת מענה לקשיי הלמידה בבית, הדמיון ללימוד בשיבה (ראה סעיף מתמטיקה) נועד גם להתגבר על הקושי הטמון במעבר ללימודים פרונטאליים אחרי שנים של לימוד שונה. אנו מעריכים כי יישום התגבור הקבוע יגדיל משמעותית את היקף השקעת הסטודנטים וכך ישפר את יכולותיהם.

על מנת לצמצם את שיעור הנשירה קיים צורך עז במעקב אישי רציף. לשם כך יש לקיים אחת לשבוע הערכה שבועית בראשות המנהל האקדמי ובהשתתפות הצוות האקדמי וצוות החונכות. בהערכה השבועית ימסר דיווח התקדמות אישי של כל סטודנט, כדי לייעל את התהליך ניתן לייצר פורמט של דו"ח התקדמות קצר. באופן טבעי, יישום נוהל זה יביא להקדשת יותר זמן מצד המערכת לתלמידים המתקשים, אלו שהם בעלי פוטנציאל נשירה.

בהתאם למדווח, באחריות המנהל האקדמי לפתוח תגבורים מיוחדים במקצועות השונים. מעין שיעורי עזר בנושאים שונים המיועדים לתלמידים המתקשים, שיתפרסו על פני שנת המכינה ע"פ שיקול דעתו של המנהל האקדמי.

לפיכך, נראה כי ישנה אפשרות להעלות את רמת הקושי במכינה ובמקביל לשמר שיעורי נשירה נמוכים. הסוד הוא שמירה על מעקב קבוע ואישי אחרי כל סטודנט, והצעת מענה מהיר ואיכותי לאלו המתקשים.

• מעטפת אישית

בעבור סטודנט חרדי, המעבר לאקדמיה כרוך בקשיים אישיים שונים לחלוטין מאלו שחוהה הסטודנט החילוני. דו"ח ועדת אריאב הכיר בנחיצותו של הקשר האישי למכינה בטיפול בקשיים אלו:

"נושא נוסף שהוכח כקריטי בקרב אוכלוסיות אלו הוא יצירת קשר אישי בין המכינה ללומד בה... במודל ייכלל קיומו של אדם בכל מכינה, שתפקידו יהיה יצירת קשר אישי עם הלומדים והכוונה אישית"

(פרק המלצות מפורטות סעיף 18)

קיומו של קשר אישי בין הסטודנטים החרדים לנציג מהמכינה הוא בעל משמעות רבה. הוא משמש להם אוזן קשבת בעת צרה, תומך בהם ברגעי ייאוש ורצון לעזוב ומעניק להם גיבוי כשהוא לא מגיע מהבית. המוטיבציה שניתנת לסטודנטים מעודדת אותם להשקיע יותר וכך הם משפרים את יכולותיהם במקביל לצמצום הנשירה.

הרכז החברתי ימלא את תפקיד זה, כאשר בכל מכינה נדרש רכז אחד לפחות. הוא אמנם ישרת רק את תלמידי המכינה, אך באופן טבעי הקשר שנוצר במהלך המכינה ימשך גם לאורך התואר בדמות יעוץ לא רשמי, מעין "דלת פתוחה" לסטודנטים. הרכז יהיה אחראי על מערך החונכים ואין הוא מוכרח להיות חרדי.

כדי לוודא שתפקיד הרכז ימלא את יעודו כראוי, יש לקבוע יחס אופטימלי של מספר תלמידים לרכז. בנוסף יש לקבוע תנאי קבלה לרכז בהתאם לקריטריונים כמו ניסיון בהדרכה, יחסי אנוש, התאמה אישית לתפקיד וכו'. יש ליצור תיעוד מסוים של פניות מצד הסטודנטים לרכז ושל הערכת מצב הסטודנט אחת לתקופה. כמו כן, יש לאבחן ולתעד את סיבות הנשירה כשזאת מתרחשת.

אולם, הרכז אינו יכול למלא את משימתו לבד ואין באחריותו ובאפשרותו לתת גיבוי אקדמי אישי. על כן, יש צורך במעטפת אישית יותר שתכיר מקרוב את קשיי וצרכי תלמידי המכינה החרדים. סטודנטים חרדים לתואר ראשון התמודדו עם בעיות אלו עד לא מכבר, הניסיון שרכשו בימי המכינה יכול לשמש אותם בבואם לעזור לתלמידי המכינה.

החונכות האישית תניב תועלת לכל הצדדים. סטודנטים חרדים לתואר ראשון ישמשו כחונכים לתלמידי המכינה ויזכו למלגה, כל חונך יקבל 3-5 תלמידים ולכל תלמיד מכינה יוצמד חונך. במישור החברתי התועלות לשני הצדדים ברורות. במישור האקדמי חונכות אישית מגדילה את המחויבות מצד התלמיד וגם ממקדת אותו בנושאים החשובים. תלמידי מכינה נוטים להקצות פחות זמן לנושאים בהם הם מתקשים, בעוד שזה אמור להיות בדיוק ההפך, חונכות אישית תנטרל את נטייה זו.

הרכז החברתי והחונכים האישיים הם אנשי השטח שמפעילים את המעטפת הלכה למעשה. מצד אחד תפקידם הוא לשמור את האצבע על הדופק ולוודא שהתלמידים משקיעים ומחויבים, מצד שני משימתם היא להשרות עליהם ביטחון ולוודא שהתלמידים משמרים את הערכים שהביאו מהבית. רק כך ילכו התלמידים בדרך הנכונה מבחינה אקדמית וערכית, בשביל הזהב.

כדי לוודא שהמעטפת אכן פועלת כנדרש, יש צורך בקבלת **משוב סמסטריאלי** מצד הסטודנטים שיקיף את כל מרכיבי המעטפת. את הנושא ירכז הרכז החברתי שיתעד את החומר, יגזור מסקנות והמלצות ויעלה אותם בפני הצוות האקדמי וצוות החונכות בישיבה מיוחדת אחת לסמסטר.

אנו משוכנעים כי **ההשקעה הנוספת בסטודנטים החרדים תחזיר את עצמה במהרה**. הגדלת מספר הסטודנטים החרדים, שיפור יכולותיהם ומיצוי הפוטנציאל האישי הטמון בהם, לצד הקטנת שיעור הנשירה, יובילו להשתלבותם בשוק העבודה כשוויים בין שווים במשרות להן זקוק המשק הישראלי.

אולם כדי שאפשרויות אלו לא ישארו בגדר חלום רחוק, על הגורמים האחראים לקחת בחשבון את כל העלויות הנוספות הכרוכות ביישום המעטפת הלא-אופציונלית. זאת במסגרת המודל התקציבי החדש שקורם עור וגידים בימים אלו.

הערות לסיכום

ראשית, מודל המכינה האופטימלית מטפל בכל הבעיות העולות משילוב חרדים בהשכלה פרט לאחת – עצם ההחלטה להשתלב באקדמיה מהווה הכרעה משמעותית שרוב האוכלוסיה החרדית מתקשה לקבל. הפער בין העולם החרדי לאקדמיה הוא עצום ונדרשת מדרגת ביניים, מעין טעימה מהאקדמיה תוך הפנמה שמדובר אך ורק ברכישת כלים לצורך פרנסה בכבוד.

לפיכך קיימת נחיצות במסגרת של הכשרה בסיסית (ראה פרק ב') שתהיה מסבירת פנים לקהילה. המסגרות יפעלו בתוך השכונות והערים החרדיות וילמדו בהן מורים חרדים. במסגרות יועברו הכשרות בסיסיות באנגלית, מתמטיקה ומחשבים וינתנו קורסי הכנה שונים. למסיימי הקורסים יפתח אפיק מעבר, כזה שיתמרץ את אלו שהחלו במסלול להתקדם למכינה וישמש מקפצה לאקדמיה. מסגרות כאלו קיימות, אך אין בהן אפיק מעבר ולא קיים חיבור לאקדמיה, לכן נדרשת הבנייה של מסלול זה.

שנית, מרכיבי המכינה מייצרים איזון נכון בין רמת קושי לרמת תמיכה בכדי לשפר את רמת המכינה במקביל לצמצום שיעור הנשירה. על מנת שאיזון עדין זה יישמר, יש ליישם את כל המרכיבים ביחד כמות שהם במסגרת פיילוט ורק כך לבחון את השפעתם. גם במקרה הנוכחי יישום לא נכון או צ'רי פיקינג יפגעו משמעותית ביעילות המודל.

בעמוד הבא מוצגת טבלה המסכמת את צעדי המדיניות המומלצים לצורך יישום פתרון ד'.

פתרון ד': פרויקט המכינה

צעדי מדיניות מומלצים

שלב	תת-שלב	צעד מדיניות מומלץ	הערות	באחריות
הכנה לפיילוט	דרישות אקדמיות	תכנית לימוד ייעודית למכינה החרדית	אנגלית, מתמטיקה, כתיבה מדעית, מחשבים, הקבצות.	ות"ת
	רגולציה	בחירת מוסד ומפעיל למכינה	הפרדה בין המוסד למכינה.	ות"ת
		הפקת מסמך מנחה לסדנת הכנה לאקדמיה	הדרכת המוסדות באופן העברת הסדנה ובחשיבותה.	ות"ת
		ניסוח תנאים לש"פ עם גוף פרטי ללימודי אנגלית	המורים יעמדו בקריטריונים של המל"ג למורי מכינה ויהיו כפופים למנהל האקדמי.	ות"ת
	תקצוב	פתיחת כיתות הומוגניות במקביל (הקבצות)	הכנסת מרכיב של תקצוב פר כיתה במקביל לרגולציה מתאימה.	ות"ת
		יישום מעטפת אקדמית	1) יש לקבוע מספר שעות שבועיות לתגבור קבוע. 2) יש לתקצב סל/כמות מוגבלת של תגבורים מיוחדים לכל סמסטר. 3) יש לקבוע נוהל הערכה שבועית למניעת נשירה.	ות"ת
		יישום מעטפת אישית	1) הגדרת תפקיד וכישורי הרכז החברתי. 2) תקצוב ויישום/החלת פרויקט החונכות האישית	ות"ת
		יישום מעטפת כלכלית	1) מלגות קיום סמסטריאליות (מונחות מצוינות). 2) מלגות חונכות אישית.	ות"ת
במהלך הפיילוט	מעקב	בחינה, פיתוח והתאמה בזמן אמת	שת"פ הדוק בין מפעיל המכינה, הגוף המבצע את המעקב והות"ת.	ות"ת
לאחר הפיילוט	הסקת מסקנות	בחינת הרחבת המודל למכינות נוספות	הכללת מרכיבי הפיילוט ברגולציה למכינה החרדית.	ות"ת
	מרכיבים נוספים	בחינת מודל התקצוב הקבוע לייעוץ והכוונה	מודל חלופי לסדנת ההכנה לאקדמיה.	ות"ת
		בחינת אפיק מעבר מהכשרה בסיסית למכינה	ראה הרחבה בפרק ב' סעיף הכשרה בסיסית - אפיק מעבר.	ות"ת
		בחינת הלוואות קיום מותנות לסטודנטים חרדים	ההלוואות מיועדות לסטודנטים לתואר ראשון.	ות"ת
	תיאום	הכרה כלל-אקדמית בתעודת סיום המכינה	הכרה כלל-אקדמית תיצור סטנדרטיזציה ותחרות בין המכינות.	ות"ת

סיכום

בדו"ח זה סקרנו את המצב הקיים בתחום לימודי אמ"מ במגזר החרדי, מיפינו את הכשלים ופעלנו לאיתור פתרונות ישימים ומוסכמים. להערכתנו, יישום נכון של **ארבעת הפתרונות** ייתן מענה הולם לשאלת לימודי היסוד המהווה סלע מחלוקת בין הציבור החילוני לחרדי, ויקל על הציבור החרדי להשתלב בשוק העבודה הישראלי.

הפתרון הראשון נוגע לילדים עד כיתה ח' והוא פרויקט החינוך הלא-פורמאלי. מטרתו היא לאפשר לילדים גישה ללימודי אמ"מ מחוץ למוסדות החינוך החרדים. כיתות הלימוד ימוקמו בריכוזים החרדיים ברחבי הארץ, יופעלו באמצעות יזם מקומי וגוף מתמחה ויעסיקו מורים חרדים. הקורסים ימומנו באופן פרטי לצד עידוד ממשלתי וישלימו לילדים את החוסרים בתחום לימודי החול.

גם **הפתרון השני** נוגע לילדים עד כיתה ח', אך בניגוד לראשון הוא תוך-מוסדי – פרויקט המורים. לפרויקט שלושה מרכיבים – פתיחת מסלולי מתמטיקה ואנגלית במכוני ההכשרה למורים חרדים, פיתוח תכנית לימוד מואצת לבי"ס חרדים ויצירת תמריצים כלכליים למורי החול. מטרת הפרויקט היא לצייד את המורים בכלים ראויים לטובת לימודי החול במוסדות החינוך החרדי.

הפתרון השלישי עוסק באברכים ובבחורים צעירים. מסגרות ההכשרה הבסיסית יופעלו בדומה למסגרות החינוך הלא-פורמאלי, ובנוסף יציעו מספר תמריצים להכשרה – קורסים מבוקשים, אפיק מעבר למכינה ותעודה רשמית. מטרתן של המסגרות היא לאפשר הכשרה בסיסית לצעירים שיחפצו בכך, לשמש מדרגת ביניים בדרך לאקדמיה ולהעניק הזדמנות לרכישת תעודה שתשפר את מצבם בשוק העבודה.

הפתרון הרביעי מתייחס למכינה הקדם-אקדמית לסטודנטים חרדים. מאחר והמכינה בישראל לא נועדה לשם סגירת פערים משמעותיים במקצועות היסוד, נדרש מודל ייחודי לציבור החרדי שיביא ליישור קו לפני תחילת התואר הראשון. הכנה אינטנסיבית במקצועות השונים, לימוד אנגלית בדרך שונה מהמקובל, שימוש בהקבצות ובמעטפת כלכלית, אקדמית ואישית ישרתו את מטרה זו.

למרות התהליך המתרחש בחברה החרדית בשנים האחרונות, תחום לימודי היסוד חווה התקדמות מועטה עד כה. לראיתנו, הסיבה לכך היא היעדר פתרונות מוסכמים על שני הצדדים, שיוכלו להביא לשינוי אמיתי בשטח.

על כן, אנו ממליצים על יישום ארבעת הפתרונות. הם מוכנים להפעלה בטווח הזמן המיידי, ברי קיימא ובעלי פוטנציאל משמעותי להתפתחות והתרחבות עתידית. כעת תורם של ראשי מערכת החינוך וההשכלה הגבוהה לפעול למען המשך ההתקדמות בנתיב השילוב הנכון, בדרך לפתרון הסוגיות המפלגות את הציבור בישראל.

ביבליוגרפיה

- אריאב, יי** (2010). *הוועדה לבחינת פעילות המכינות הקדם אקדמיות*. וועדה ציבורית מטעם שר החינוך מר גדעון סער. ירושלים: משרד החינוך.
- סבירסקי, ש' ודגן-בוזגלו, ני** (2009). *בידול, אי שיוויון ושליטה מתרופפת – תמונת מצב של החינוך הישראלי*. תל אביב: מרכז אדוה, 12-13.
- שפיגל, א'** (2011). *ותלמוד תורה כנגד כולם – חינוך חרדי לבנים בירושלים*. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.

תודות

ברצוננו להודות לכל אותם מומחים, אנשי מקצוע ומרואיינים אחרים שתּרמו לנו מזמנם ומניסיונם הרב. למעשה, דו"ח זה קרם עור וגידים רק בזכות המידע והתובנות שרכשנו באותן שיחות וראיונות עומק. תודתנו הרבה על הסבלנות, הפתיחות והזמן שהקדשתם לנו.

ראשית, נבקש להביע את הערכתנו העמוקה לאנשי הפרויקט לשילוב חרדים במוסד נאמן. תודה מיוחדת לד"ר **ראובן גל** שנתן לנו את ההזדמנות הראשונה להיכנס לתחום כה חשוב ובעל משמעות, תרם מזמנו, עודד והנחה אותנו בעת הכתיבה. תודה גם לאנשי הצוות שעשו הכל כדי לעזור ולתמוך – מר **איליה זטקובצקי**, מר **משה פפו**, מר **חזקי פרקש** וד"ר **משה אלעד**.

שנית, נבקש להודות למומחי העולם החרדי שפתחו בפנינו את הדלת ואיפשרו היכרות מעמיקה עם אורחותיו - פרופ' **עוז אלמוג**, פרופ' **עמירם גונן**, מר **אלחנן לרנר**, מר **גלעד מלאך**, מר **אסף מלחי**, מר **בצלאל כהן**, גב' **נעמי פרל** ומר **שחר אילן**.

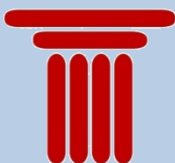
שלישית, נודה לאנשי המקצוע היקרים שמעבר לתרומתם לפרויקט זה, קמים כל בוקר ופועלים על בסיס יומיומי לשילוב החרדים - פרופ' **יחזקאל טלר**, מר **יוסי פרלמן**, מר **יהודה רוטשטיין**, מר **אודי בן-דרור**, מר **ישראל הופריכטר** מר **מוטי אדלר**, גב' **עליזה בר-שלמה**. מר **יעקב ירוסלבסקי** ומר **נתי גמליאל** ממכון לומדה, מר **יעקב אפשטיין** ומר **חיים שון** מ'יעדים', מר **רפאל הורוביץ** ממכון אחיה, גב' **רבקה פאלוך** וצוותה, מר **נחום בנדיקט** ואנשי קרן קמ"ח – מר **מוטי פלדשטיין** ומר **צביקה שרייבר**.

כמו כן, נרצה להכיר תודה לאנשי משרד החינוך על תרומתם הרבה לפרויקט זה ולמערכת החינוך בישראל - מר **יהודה פינסקי**, גב' **רות אלמליח**, מר **נח גרינפלד**, גב' **יפה פס**, ד"ר **משה דקלו**, מר **רוני דיין**, גב' **ריבה אביעד** וגב' **יערה סרוסי**. אנו מקווים כי הדו"ח יספק להם את הכלים הדרושים למציאת פתרון נכון.

ולבסוף, תודתנו נתונה לרבים שלא הוזכרו כאן - סטודנטים, מורים, הורים, תלמידים ואחרים על שהעניקו לנו גישה ישירה לשטח, פתחו בפנינו את צפונות ליבם ונידבו מידע שתרם רבות לפרויקט.

על כך, תודתנו.

מעין שחף ויהודה מורגנשטרן

מוסד שמואל נאמן

למחקר מדיניות לאומית

הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

טל. 04-8292329, פקס 04-8231889

קרית הטכניון, חיפה 32000

www.neaman.org.il